

**RĪGAS PEDAGOĢIJAS UN IZGLĪTĪBAS VADĪBAS
AKADĒMIJA
PEDAGOĢIJAS FAKULTĀTE
Nepilna laika klātie**

Profesionālā augstākās izglītības studiju programma
„Skolotājs” ar apakšprogrammu
„Pirmsskolas un sākumskolas skolotājs”

SANITA ŽAGATA

**Sociālās prasmes un to attīstīšana latviešu valodas
stundās 3.klases skolēniem Pelču speciālajā
internātpamatskolā- attīstības centrā**

Bakalaura darbs

Darba vadītāja: Prof., Dr. paed. Inese Jurgena _____

KULDĪGA

2015

Anotācija

Bakalaura darba tēma – Sociālās prasmes un to attīstīšana latviešu valodas stundās 3. klases skolēniem Pelču speciālajā internātpamatskolā- attīstības centrā. Darba apjoms -55 lpp, analizēti 43 literatūras avoti. Darbā izmantoti 6 attēli, 1 shēma, 5 tabulas, 4 pielikumi.

Darba mērķis ir izpētīt sociālo prasmju attīstīšanas iespējas speciālās internātpamatskolas skolēniem latviešu valodas mācību stundās.

Galvenie darba uzdevumi:

1. Analizēt pedagoģiski psiholoģisko literatūru par izvēlēto tēmu.
2. Izpētīt sociālās prasmes bērniem ar vieglu garīgu atpalcību.
3. Analizēt un apkopot pētījuma rezultātus.
4. Izveidot rekomendācijas skolotājiem latviešu valodas stundās.

Darba teorētiskajā daļā autore analizēja dažādu autoru (S. Liepiņas, G. Svences u.c.) atziņas par speciālo internātpamatskolu jaunākās skolas vecuma bērnu pedagoģiski – psiholoģiskajām attīstības īpatnībām, socializāciju un sociālajām prasmēm dažādu autoru skatījumā.

Darba praktiskajā daļā autore veica bērnu novērošanu pētījuma sākumā un beigās, lai noskaidrotu, kādas sociālās prasmes ir attīstītas vājāk. Kā pētījuma laikā tās uzlabojās organizējot rotaļas sociālo prasmju sekmēšanai. Speciālajā internātpamatskolā veicu skolotāju anketēšanu, lai izzinātu viņu domas par bērnu sociālo prasmju attīstību, to nozīmi. Kādi ir rotaļāšanās paradumiem un attiecību veidošana ar apkārtējiem.

Pētījuma rezultātā tika izdarīti secinājumi, ka bērnu sociālās prasmes tiks veiksmīgi sekmētas, ja skolotājs izvēlēsies un organizēs bērnu attīstībai atbilstošas rotaļas. Sociālo prasmju sekmēšanai tiks atkārtoti organizētas rotaļas ilgākā laika posmā. Un rotaļās sekmētās sociālās prasmes tiks pielietotas arī ikdienas situācijās.

Annotation

Bachelor's thesis theme – Social skills and their development in latvian languages hours for third class student Pelcu special boarding school – education centre. Works capacity – 55 pages, analyzed 43 literature sources. The work includes 6 photos, 1 scheme, 5 tables, 4 attachments.

The aim for this work is to explore social skills development chances for special boarding schools students in Latvian language lessons.

The main tasks for this work:

1. Analyze pedagogically psychological literature about the chosen theme.
2. Explore social skills for children with a mild mental retardation.
3. Analyze and summarize the results of the research.
4. Create recommendations for teachers in latvian language lessons.

In the works theoretical part the author analyzed different authors S. Liepiņa, G. Svence insights about the special boarding schools youngest school age pedagogically – psychological development specialties, socialization and social skills from different authors point of view.

In the works practical part the author observated the kids in the beggining of the research and in the end, to find out, what social skills are developed weaker. How they are getting better in the time of the research organizing activities for their social skill promotion. In the special boarding school is ask questions to the teachers, to find out their thoughts about the social skills of the children and their meaning. What are the habbits of playing and relationship establishing with the people around them.

In the result of the research were made conclusions, that the children social skills are gonna be successfully promoted, if the teacher will choose and organize the right activities for the childrens development. For the social skills promotion there will be organized the activities repeatedly and in a longer period of time. And in the activities promoted social skills will be used in daily situations.

Saturs

Ievads.....	5
1.Sociālās prasmes-to būtība un raksturojums pedagoģiski psiholoģiskajā literatūrā	
1.1.Sociālāsprasmes un socializācija.....	9
1.2. Sociālo prasmju veidi.....	11
1.3. Sociālo prasmju veidošanās iespējas speciālajās internātpamatskolā.....	13
1.4. Sociālo prasmju veidošanās grupu darbā.....	18
2. Jaunākās skolas vecuma bērnu ar garīgās attīstības traucējumiem pedagoģiski-psiholoģiskais raksturojums.....	21
3.Sociālo prasmju attīstīšana latviešu valodas stundās.....	31
4. Pētījums par sociālo prasmju veidošanu speciālo internātpamatskolu bērniem.....	35
4.1. Pētījuma metožu apraksts.....	35
4.2. Sociālo prasmju izvērtējums pētījuma sākumā.....	37
4.3. Rotaļa, kā sociālo prasmju veidotāja latviešu valodas stundās.....	39
4.4. Skolotāju anketas rezultāti un to analīze.....	41
4.5. Sociālo prasmju izvērtējums pētījuma beigās.....	45
4.6. Sociālo prasmju rezultātu salīdzinošā analīze.....	47
Secinājumi.....	50
Ieteikumi skolotājiem.....	51
Literatūras saraksts.....	52
Pielikumi	

Ievads

Izglītības galvenā funkcija ir atklāt katra bērna individualitāti, radīt apstākļus individualitātes attīstībai, nodrošināt domāšanas būtiskumu izglītības procesā, patstāvību, iniciatīvu, un radošu pieeju gan domāšanā, gan darbībā. Liela loma skolēna individuālās personības attīstībā ir mācību iestādei, kurā pedagoģiskā procesa dalībnieki ir bērni, pedagogi un bērnu vecāki. Mācību iestāde ir sarežģīta sistēma, kuras labklājība ir atkarīga no katra komponenta saliedētas un mērķtiecīgas sadarbības, plānošanas procesa atbilstības konkrētiem mērķiem. Pamatizglītības ieguve ir īpaši nozīmīgs posms ikviena cilvēka dzīvē, jo notiek sagatavošanās dzīves darbībai. Savukārt, gatavību dzīves darbībai raksturo arī sociālo prasmju apguve. Lai saglabātos nākotnes sabiedrība kā vienots veselums un tās nepārtraukti atjaunotos jānodrošina visu personību iekļaušanās sabiedrībā- arī to skolēnu, kuriem ir grūtības mācībās, ar kognitīvo spēju un kustību traucējumi. Izglītības procesā ir jāpanāk, lai šīs personas izjustu un apzinātos savas iespējas, lomu un nozīmi sabiedrībā, lai spētu optimāli iekļauties sociālajā vidē.

Ikdienā ir vērojams, ka bērni ļoti bieži sastopas ar situācijām, kuras viņiem ir neizprotamas un sarežģītas, varbūt pat nomācošas, kas nav viņu spēkos atrisināt. Cēloņi var būt dažādi, jo arī katra situācija ir atšķirīga. Taču kopējs ir viens – bērniem trūkst dažādu sociālo prasmju, kas tiem palīdzētu orientēties apkārtējos notikumos skolā, uz ielas, vienaudžu grupā, arī mājās.

Izglītības attīstības pamatnostādnes no 2014- 2020. gadam ir akcentēts, ka “aktuāla ir bērnu un jauniešu ar speciālajām vajadzībām saskarsmes prasmju, socializēšanās un iekļaušanās sekmēšana un kompleksu iekļaušanas pasākumu izstrādāšana un piedāvāšana, kas vienlaikus veicinātu sabiedrības izpratni par šādu personu grupu ierobežojumiem un vajadzībām” (Izglītības attīstības pamatnostādnes, 2014).

Katram cilvēkam ir savi individuāli uzvedības un izturēšanās paradumi. Lai kaut ko iegūtu vai sasniegtu tiek pielietoti dažādi līdzekļi. Nereti internātskolās, ņemot vērā specifisko vidi un bērnu īpašās vajadzības, ko pastiprina nelabvēlīgie dzīves apstākļi bērnu ģimenēs, viņi nespēj vai neprot veidot pozitīvu saskarsmi, sadarboties un neprot konstruktīvi risināt radušās konfliktu situācijas. Pieņemtais dzīves stils - agresīvā uzvedība, konflikti, nesaskaņas, skolēnam rada trauksmainību un neskaidrību par savu vietu dzīvē un sabiedrībā. Strādājot speciālajā internātskolā tiek novērots, ka neizkoptās sociālās prasmes traucē skolēnam adekvāti uztvert dažādās ikdienas dzīves situācijas, pildīt savu sociālo lomu, traucē arī citiem cilvēkiem gan skolā, gan ārpus tās.

Tā kā daudzas bērnu problēmas rodas sociālā kontekstā, tad sociālo prasmju mācīšana ir viena no svarīgākajām pieejām, darbā ar bērnu sociālajām grūtībām. Sociālo prasmju apguve ietekmē katra indivīda socializācijas kvalitāti.

Sociālās attīstības laikā, kur galvenais pamatlīdzeklis ir sadarbība, ir svarīgi savlaicīgi pamanīt, vai bērns spēj pielāgoties konkrētai videi, un tās izvirzītajām prasībām un gaitām.

Pētījuma objekts: mācību process speciālajā internātpamatskolā.

Pētījuma priekšmets: sociālo prasmju attīstīšana speciālās internātpamatskolas skolēniem.

Pētījuma mērķis: izpētīt sociālo prasmju attīstīšanas iespējas speciālās internātpamatskolas skolēniem latviešu valodas mācību stundās.

Darbā izvirzītā hipotēze: sociālo prasmju veidošanās bērniem ar vieglas garīgās atpalicības traucējumiem sekmīgāk norisinās, ja

- skolotājs ir informēts par bērnu attīstības īpatnībām.
- izvēlas metodes un darba formas saskarsmes prasmju veidošanās veicināšanai.

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt pedagoģiski psiholoģisko literatūru par izvēlēto tēmu.
2. Izpētīt sociālās prasmes bērniem ar vieglu garīgu atpalicību.
3. Analizēt un apkopot pētījuma rezultātus.
4. Izveidot rekomendācijas skolotājiem latviešu valodas stundās.

Pētījuma metodes:

Teorētiskās: pedagoģiski- psiholoģiskās literatūras izpēte un analīze.

Empīriskās: anketēšana; novērošana.

Pētījuma bāze: Speciālās internātpamatskolas 3. klases skolēni.

Teorētiskajā daļā var iepazīties ar dažādu autoru (S. Liepiņas, G. Svences u.c.) atziņām par speciālo internātpamatskolu jaunākās skolas vecuma bērnu pedagoģiski – psiholoģiskajām attīstības īpatnībām, socializāciju un sociālajām prasmēm dažādu autoru skatījumā.

Bakalaura darba saturu veido ievads, 4 nodaļas, secinājumi, ieteikumi skolotājiem un literatūras apraksts.

1. Sociālās prasmes- to būtība un raksturojums pedagoģiski psiholoģiskajā literatūrā

Cilvēks ir vienmēr bijis sociāla būtne. Viņš nekad nav dzīvojis viens, jo vienmēr apkārt ir sabiedrība. Sociālpsholoģiskās zināšanas cilvēce ir krājusi gadu tūkstošiem. Jau pirmie cilvēki veidoja attiecības starp dažādām ciltīm, savstarpējās attieksmes tiem atklājās visur- medībās, rituālos, cilšu cīņās. Pirmās atziņas sociālās psiholoģijas laukā saistītas ar politiskās filozofijas rašanos Senajā Grieķijā.

Psiholoģiskajā literatūrā ir atrodamas daudzas sociālās psiholoģijas definīcijas. Pēc darba autores domām vistiešāk un pieņemamāk ir izteikusies krievu socioloģe G. Andrejeva. Viņa uzskata: „Sociālā psiholoģija ir zinātne, kas pētī cilvēku uzvedības un rīcības likumsakarības, kas izriet no cilvēku ieslēgtības sociālajās grupās, kā arī šo grupu psiholoģiskos raksturojumus.”

Citi pētnieki uzsver, ka „Sociālā psiholoģija pētī veidu, kā sociālās situācijas iedarbojas uz indivīdiem” (Worchel&Cooper, 1977).

No visām sociālās psiholoģijas definīcijām izriet, ka pētījuma objekts ir indivīds, un ņemot vērā viņa ietekmi uz apkārtējiem, kā apkārtējie ietekmē indivīdu.

Ar to visu ikdienā mācību procesā saskaras pamatskolas skolotāji. Lai kļūtu par harmonisku personību, mainoties sociālajai pozīcijai, dzīves situācijai, mēs cenšamies pārvarēt savu attieksmi pret apkārtējo vidi. Personības pašrealizācijas procesā ļoti būtiska nozīme piešķirama spējai un prasmei apzināti virzīt darbību saskaņā ar mērķiem, principiem, uzdevumiem un spējai pārvarēt grūtības. Lai izkoptu savu gribu, ir svarīgi vispirms izpētīt, izprast un novērtēt sevi ,lai apzinātos sava rakstura īpašības, saskatītu trūkumus, kritiski vērtētu un analizētu savu rīcību, apjēgtu tās sekas (Grigule, Silova, 1998, 69). To visu skolēns nevarēs realizēt, ja nebūs apguvis sadarbības prasmes.

Sociālās prasmes ir nepieciešamas, lai cilvēks prastu darboties, sadarboties ar citiem cilvēkiem, un izmantojot savu pieredzi, apzinātos atbildību par sevi un savu saskarsmi ar citiem cilvēkiem.

Neviens nenoliedz, ka sociālās prasmes ir nepieciešamas cilvēku sadarbībai. Tās palīdz sekmīgi darboties grupā un apgūt uzdevumus. Kopīgi veiktie mācību uzdevumi labāk paliek atmiņā. Praktiskā darbība pilnveido indivīda saskarsmi ar citiem.

D. Lieģeniece sociālās prasmes nosacīti iedalīta piecās grupās:

1. Prasmes, kas veicina efektīvu mijdarbību starp grupas biedriem:

- vienas darba vietas kopīga lietošana,
- kopīga materiālu izmantošana,
- darbošanās pēc kārtas, citam citu nomainot,
- palīdzības, atbalsta lūgšana un nodrošināšana,
- citu vērtību pieņemšana un sekošana labā paraugam u.c.

2. Prasmes, kas veicina augstāka domāšanas līmeņa attīstību:

- paskaidrojuma lūgšana un sniegšana,
- savas izpratnes pārbaudīšana, sarunājoties ar citiem,
- apstiprinājuma prasīšana otram un savu un citu ideju integrēšana,
- jautājumu uzdošana,
- savu ideju izskaidrošana,
- cita atbildes papildināšana,
- grupas biedru izteikto viedokļu rezumēšana,
- grupas biedru izteikto viedokļu pārfrāzēšana u.c.

3. Prasmes, kas veicina komandas biedru savstarpējo uzticēšanos:

- uzmundrināšana, iedrošināšana,
- labu vārdu teikšana citiem,
- labvēlīga izturēšanās pret citiem,
- saskaņas un vienošanās panākšana,
- prasme pastāstīt par savām izjūtām u.c.

4. Prasmes, kas veicina komunikāciju:

- citu biedru uzrunāšana vārdos,
- pieklājības frāžu (arī “lūdzu”, “paldies”) lietošana,
- sarunāšanās par tēmu,
- pozitīvas attieksmes izrādīšana vārdos, kā arī neverbāli,
- prasme otru uzklausīt un nepārtraukt u.c.

5. Prasmes, kas palīdz atrisināt konfliktus:

- laipnības izrādīšana,
- otra atšķirīgo viedokļu pieņemšana, neviena nenoniecinašana,
- ideju, nevis cilvēku, kritizēšana,
- nepiekrišanas izteikšana tā, ka otrs cilvēks netiek sāpināts,
- dusmu kontrolēšana,
- konstruktīvisms konfliktu risināšanā u.c.

Šāda prasmju klasifikācija ir samērā nosacīta, jo bieži tās ir savstarpēji saistītas vai viena otru papildina. Tā, piemēram, prasmes, kas palīdz atrisināt konfliktus, ir saistītas gan ar komandas biedru savstarpējās uzticēšanās prasmēm, gan ar prasmēm, kas veicina komunikāciju (Tunne, Nr 1, 28).

1.1 Sociālās prasmes un socializācija

Mainoties sociālajiem apstākļiem, mainās arī sociālās attīstības vajadzības. Mūsdienų sabiedrībā, kas ir ceļā uz demokrātiju, ir humānu attiecību veidošanu. Svarīga ir arī cilvēciskas cieņas attieksme vienam pret otru un demokrātiskas attiecības. Svarīgi apzināties savu vietu sabiedrībā un spēt pilnveidot sevi laikā, kad sabiedrībā viss mainās, pilnveidojās un attīstās.

Jēdziens socializācija cēlies no latīņu vārda *socialis- sabiedriskais* un tiek saprasts kā cilvēces uzkrātās kultūrvēsturiskās pieredzes (zināšanu, prasmju, normu, vērtību, uzvedības stilu utt.) individuālās pārmantošanas, apguves un tālāk nodošanas process un rezultāts vienlaikus tās sabiedrības specifiskajos apstākļos, kurai indivīds pieder (Vikmane, 2009, 15).

H. Gudjons savā darbā „Pedagoģijas pamatatziņas” ir atsaucies uz socializācijas jēdziena definīciju, ko sniedz franču sociologs Emīls Durkheims, lai raksturotu cilvēka sabiedriskošanās norisi, sabiedrības nosacījumu lomu cilvēka personības veidošanā. Un Geilena un Hurelmana, skaidrojumu, ka socializācija ir personības rašanās un attīstības process savstarpējā atkarībā no sabiedrības noteiktās sociālās un materiālās vides (Gudjons, 2007, 67).

S. Omārova atsaukusies uz krievu sociologu A. Raduginu un K. Raduginu uzskatu, ka socializācija ir process, kurā indivīds apgūst uzvedības modeļus, sociālās normas un vērtības, kas nepieciešami viņa veiksmīgai funkcionēšanai pastāvošajā sabiedrībā. Socializācija aptver visus kultūras, apmācības un audzināšanas procesus, ar kuru palīdzību cilvēks iegūst sociālu dabu un spēju piedalīties sabiedrības dzīvē (Omārova, 1996, 35).

B. Vikmane raksta, ka socializācija kā pakāpeniska virzība uz cilvēka patieso būtību: būt par sabiedrībai derīgu cilvēku un piepildīt sev nozīmīgus mērķus, realizējot sevi kā individualitāti, atklājot talantus, apjaušot savu unikalitāti un pašvērtību, nav tikai subjektīva sociālo prasmju pārmantošana un apguve, bet visu cilvēku dzīves veids un ceļš, pa kuru katrs iet pats, tomēr kopā ar citiem (Vikmane, 2009, 15).

Sabiedrības attīstības gaitā aktualizējušās dažādas teorētiskās pieejas, skaidrojot socializāciju.

To pamatā ir:

- psiholoģiskās bāzes teorijas;

- socioloģiskās bāzes teorijas;
- pedagoģiskās bāzes teorijas (Vilciņa, 2009, 13) (*skat.1. tabulu*).

1.tabula

Socializācijā pielietojamās teorijas

Teorija	Pamatlicējs	Sakarība
Psihoanalītiskā teorija	Z.Freids (<i>S.Freud</i>)	Skaidro veselīgu un patoloģisku personības attīstību. Vecāku sniegto vērtību paraugu nozīme bērna psihes attīstībā. Vecāku loma socializācijā.
Psihosociālā teorija	E.Eriksons (<i>E.Ericson</i>)	Pirmatnējā uzticēšanās ir veselīgas personības pamats. Personība attīstās uz sociālo attiecību pamata. Socializēšanās turpinās, kamēr vien cilvēks dzīvo.
Sociālās apmaiņas teorija	J.Hovmans (<i>J.Howman</i>)	Cilvēku sociālās mijiedarbības pamatā ieguldīto un iegūto attiecību samērs.
Simbolu un interakcijas teorija	K.Melbauers (<i>K.Muhlbauer</i>)	Socializācija ir simbolu apgūšana.
Biheivorisma teorija	B.Skiners (<i>Skinner B.</i>)	Personība ir indivīda un apkārtējās vides mijiedarbības rezultāts.
Sociālās iemācīšanās teorija	A.Bandura (<i>Bandura A.</i>)	Cilvēka psiholoģiskā funkcionēšana ir skaidrojama no nepārtrauktas personisko vides faktoru mijiedarbības viedokļa.
Humāna pedagoģiskā procesa teorija	Š.Amonašvili (<i>Amonasvili</i>)	Pedagoģiskais process ir socializēta daba, kas saņem bērnu no dabas un kam jāapmierina bērna tieksme pēc attīstības, brīvības un augšanas. Ir nepieciešams ekoloģisks skatījums un ekoloģiska pieeja bērnam.
Audzināšanas teorija	A.Špona	Audzināšana ir mērķtiecīga iedzimtības, vides un dzīves darbības mijšakarību vadība, kas sekmē personības pašattīstību, kultūras apguvi un socializāciju.

1.2. Sociālo prasmju veidi

Mainoties sociālajiem apstākļiem, mainās arī sociālās attīstības vajadzība. Sabiedrībā būtiska ir bijusi cilvēciska attieksme vienam pret otru. Attīstīt skolēnā sociālās prasmes nozīmē palīdzēt viņam saprast:

- kāpēc šī prasme ir nepieciešama;
- kāda ir šī prasme;
- cik veiksmīgi viņš šo prasmi pielieto un kā viņš varētu sekmēt tās pilnveidošanu.

Sociālās prasmes ir prasmju veids, kas nodrošina sociālo attiecību izveidi ar citiem cilvēkiem, lai sasniegtu konkrētus sociālos mērķus. Sociālās prasmes ir paņēmienu apguves pakāpe, kas ļauj izprast sociālās dzīves būtību, sekmē cilvēku iekļaušanos sabiedrībā un pareizu orientēšanos savā sociālajā apkārtnē (Sociālā darba terminoloģijas vārdnīca 2000, 208). Runājot par bērnu kā galveno socializācijas objektu, liela uzmanība tiek pievērsta sociālo prasmju apgūšanai. UNESCO starptautiskās komisijas ziņojumā „Izglītība divdesmit pirmajam gadsimtam ” ir uzsvērts, ka indivīda attīstība, kas sākas ar dzimšanu un turpinās visu dzīvi, ir dialektisks process. Tas sākas ar sevis iepazīšanu un atver cilvēku attiecībām ar citiem. Tieši to cilvēkam palīdz realizēt sociālās prasmes (Nikolajeva, Kačevska, 2008, 47).

Sociālās prasmes, kuras bērns apgūst socializācijas procesā, ir sarežģītu prasmju kopums, kas veicina veiksmīgu mijiedarbību ar vienaudžiem, vecākiem, skolotājiem un citiem pieaugušajiem.

Pēc Eiropas Komisijas Baltās grāmatas, sociālās prasmes nozīmē kontaktēšanās prasmi, tas ir, uzvedību skolā, kā arī spējas, kas ļauj uzņemties atbildību - prasmi sadarboties un strādāt komandā, radošu pieeju mācību darbam un tiekšanos pēc kvalitātes. Pilnībā šīs prasmes var apgūt tikai darba vidē, tātad galvenokārt uz vietas darbā vai skolā (Andersone, 2004, 21).

Sociālo prasmju saturu nosaka arī attiecīgās sabiedrības tradīcijas un paradumi, jo tās veido un ietekmē attieksmju sistēmu pret sevi un citiem, māca apzināties sevi kā sabiedrības locekli, veido atbildības sajūtas.

Ir iespējams izdalīt tās sociālās prasmes, kas ir būtiski nozīmīgas, lai indivīds varētu ieņemt noteiktu sociālo stāvokli un īstenotu pozitīvu saskarsmi ar apkārtējiem, spētu iesaistīt tos sadarbībā. Šīs prasmes veido dzīves prasmju kodolu. Savukārt dzīvesprasmes ir spēja adaptīvi un veiksmīgi tikt galā ar ikdienas dažādām dzīves izvirzītām prasībām. Par

nozīmīgākām tiek atzīmētas: prasme uzņemties atbildību, prasme izprast un kontrolēt savas emocijas, kritiski un radoši domāt, prasme risināt problēmas.

I.Odiņa sociālās prasmes skaidrojusi, kā sarežģītu prasmju kopumu, kas sekmē indivīda veiksmīgu mijiedarbību ar līdzcilvēkiem. I. Odiņa norāda, kā vārds *sociālās* attiecināms uz personu savstarpēju iedarbību, bet *prasmes* nozīmē pareizu efektīvas mijiedarbību veicinošas reakcijas un verbālās un/vai neverbālās uzvedības izvēli. Caur šo definējumu atklājas, ka sociālās prasmes būtu apgūstamas darbojoties kopā, tātad – sadarbības jeb kooperācijas ceļā (Odiņa, 2004, 58).

Kā atzīmējusi A. Špona, runājot par sociālajām prasmēm, to attīstību un pilnveidi, nedrīkst aizmirst to saistību ar personības vērtību izpratni un attieksmju veidošanos. Attieksmes var definēt kā integrētu personības īpašību, kas veidojas dzīvesdarbības, pieredzes, zināšanu apguves, pārdzīvojuma un gribas piepūles vienībā un izpaužas vērtībās, mērķos, ideālos un normās” (Špona, 2001, 57).

Sociālo prasmju nozīme ir ļoti liela, jo tās nepieciešamas cilvēku sadarbībai. Tās palīdz sekmīgi darboties grupā un apgūt mācību uzdevumus:

- iespēju katram izmantot savu pieredzi un mācīties vienam no otra;
- iespēju palīdzēt katrā audzēknī attīstīt apziņu, ka viņš var izteikt savu viedokli, būt atzīts;
- pašapziņu, savas vērtības un citu cilvēku kā unikālas vērtības apzināšanos;
- interesi un rūpes vienam par otru un par grupas kopējo darba rezultātu;
- humānas un emocionālas savstarpējās attiecības ar citiem;
- prasmi sadarbības situācijā uzņemties atbildību par sevi un citiem;
- iespēju veiksmīgi iesaistīties komunikācijā;
- nodibināt draudzīgas attiecības (Andersone, 2004, 29).

R Andersone atsaukusies uz pedagoga N. Klēģera atziņu, runājot par tradīciju un paradumu lomu bērna audzināšanā un sociālo prasmju apgūvē skolā un ģimenē, paradumus iedalot vairākās grupās:

- paradumi, kuros izpaužas indivīda attieksme pret cilvēkiem, pret kolektīvu;
- attieksme pret darbu (fizisko, garīgo);
- attieksme pret materiālās un garīgās kultūras vērtībām (sabiedrisko un personisko īpašumu, mākslu);
- attieksme pret sevi pašu (Andersone, 2004, 28).

Sociālās prasmes ir cieši saistītas arī ar mācību prasmēm, jo, piemēram, prasme uzdot jautājumus un atbildēt ir reizē gan sociāla prasme, gan mācību prasme. Tādēļ sociālo prasmju apguvi var uzlūkot par veiksmīgas izglītības ieguves un dzīves karjeras veidošanas pamatu. Sociālo prasmju sistēmas veidošanās ir cieši saistīta ar mācību darba un tā organizācijas formu izvēli.

R. Andersone sociālās prasmes klasificējusi, pamatojoties uz skolēnu mācību darbības organizāciju. Tad sociālās prasmes iedala šādi:

- prasmes, kas veicina sevis iepazīšanu;
- prasmes, kas veicina saskarsmi un komunikāciju ar citiem cilvēkiem;
- prasmes, kas veicina sadarbību ar citiem cilvēkiem (Andersone, 2004, 30).

R. Bergens un R.V. Hendersons to saista ar bērna bioloģiskā brieduma pakāpi.

P. Kutnickis - ar izziņas stiliem un paškonceptijām, jeb pasaules uzskatiem.

E. Durkheims - ar sabiedrības nosacījumu lomu cilvēka personības veidošanā. Tillmans - ar sabiedrības un subjekta attiecību modeļiem.

L. Kolbergs - ar bērna morālo un ētisko attīstību (Andersone, 2004, 37).

D. Lieģenieces sociālo prasmju iedalījums sasaucas ar R. Andersones sociālo prasmju iedalījumu mācību darba organizācijā, tāpēc ir jāsecina, ka prasmes, kas veicina saskarsmi - sadarbību un komunikāciju ar citiem cilvēkiem, morālo un ētisko normu apgūšana, ir sevišķi svarīgas speciālo internātskolu skolēniem. Tikai nobriedusi un sociāli kompetenta persona, kurai piemīt zināšanas, prasmes un pieredze efektīvai mijiedarbībai ar vidi, spēj veikt ieguldījumu citu cilvēku labā, par tiem interesējoties un rūpējoties, tādejādi paaugstinot arī savas dzīves kvalitāti.

1.3. Sociālo prasmju veidošanās iespējas speciālajās internātskolās

Saskarsmē ar citiem cilvēkiem (sociālajiem modeļiem) mēs veidojam kognitīvas shēmas un noteikumu sistēmas, kas arī nosaka mūsu uzvedību. Persona un vide ir jāskata kā vienota sistēma, fokusējoties uz savstarpējo veidošanos vienam no otra.

Pēc H. Gudjona, mācīšanās ir atkarīga no sociālajām ietekmēm un attiecībām, cilvēks attīsta savas iekšējās struktūras mijiedarbībā ar vides nosacījumiem (Gudjons, 2007, 170).

J. Nelsons ar domu biedriem no ASV apgalvo, ka skolēns labāk apgūst sociālās prasmes, ja klases vadība pamatojas uz savstarpēju cieņu (Nelson, Lott, Glenn, 1997, 38).

Sociālo prasmju apguves kvalitāti būtiski ietekmē sociālā vide, kas ir attiecības starp cilvēkiem un viņu radītajām materiālajām un garīgajām vērtībām, kā arī cilvēku savstarpējās attiecības.

Vides jēdziens sastāv no četriem savstarpēji saistītiem elementiem:

- dabas vide,
- cilvēka radīta vide,
- sociālā vide,
- iekšējā vide (Nikolajeva, Kačevska, 2008, 211).

Vidi pedagoģijā definē kā kontekstu, kurā audzēknis un uzdevums spēj mijiedarboties. Cilvēks pilnvērtīgi var attīstīties tikai sociālajā vidē un pārņemt apkārtējās sociālās vides pieredzi, tā gūstot zināšanas, prasmes, attieksmes, veidojas vērtību orientācijas un tiek apgūtas sociālās lomas.

M. Balsons sociālo vidi raksturo kā uzvedības izpratnes pārbaudes laiku, jo sociālajā vidē gūtā pieredze ietekmē indivīda rīcību (Balsons, 1998, 24).

Skola ir bērnu galvenā socializācijas institūcija, kurā bērni ne vien apgūst mācīšanās prasmes, bet arī veido savu sociālo uzvedību. Lai gan skolas uzmanības centrā ir bērna mācību, izziņas prasmes un spējas, ļoti svarīga ir arī bērnu veselīga sociālā attīstība.

Latvijā, bērniem ar garīgās attīstības traucējumiem, bērnības un jaunības gadi pāriet speciālajās internātskolās un to uzdevums ir dot viņu veselības un attīstības spējām atbilstošas zināšanas vispārizglītojošajos un speciālajos mācību priekšmetos, tā akcentējot praktisko ievirzi lai apgūtu dzīves prasmes (kuru kodols ir sociālās prasmes), nodrošinot šo bērnu socializāciju.

Internātskola ir vispārizglītojoša skola, kurā skolēni dzīvo un mācās. Vienlaicīgi tiek nodrošināta skolēnu diennakts aprūpe un audzināšana.

Izglītības iestādē var apgūt speciālās izglītības programmas. Internātskolas īsteno vairākas izglītības programmas, to skaitā speciālās izglītības programmu (Sociālā darba terminoloģijas vārdnīca, 2000, 216).

Vispārējās izglītības likuma 49. pants nosaka, ka speciālajā izglītībā tiek radītas iespējas un apstākļi skolēniem ar speciālām vajadzībām iegūt savam veselības stāvoklim, spējām un attīstības līmenim atbilstošu izglītību jebkurā izglītības iestādē, vienlaikus nodrošinot skolēnu pedagoģiski psiholoģisko un medicīnisko korekciju, sagatavotību darbam un dzīvei sabiedrībā. Speciālās izglītības programmas īsteno atbilstoši skolēna attīstības traucējuma veidam, viņa

spējām un veselības stāvoklim, pamatojoties uz pedagogiski medicīniskās komisijas slēdzienu (Briško, Kaža, 2010, 297).

Internātskolu darba specifikai raksturīgas trīs stratēģijas - mācību process, audzināšanas process un pašapkalpošanās process. Līdz ar to viens no internātskolas darbības mērķiem ir organizēt un īstenot izglītības procesu, kas nodrošina valsts vispārējās pamatizglītības standartā noteikto mērķu sasniegšanu, veicot dzīves prasmju apguvi dažādās dzīves jomās un motivējot skolēnus karjeras izglītībai.

Speciālās izglītības iestādēm jāveic konkrēti uzdevumi:

- jāveicina audzēkņu savstarpējā sadarbība;
- mācību procesā jāizmanto metodes, kas atbalsta mācību satura integrāciju;
- audzināšanas procesā jāattīsta audzēkņu holistiskā izpratne par procesiem sabiedrībā;
- jāveicina audzēkņu sociālās integrācijas procesa analīze;
- kopā ar kolēģiem, vecākiem un atbildīgajām sabiedriskajām institūcijām jāveic integrācijas procesa korekcija (Sociālā darba terminoloģijas vārdnīca, 2000, 299).

Skolā ir jārada tādi apstākļi un iespējas, lai nodrošinātu ne tikai izglītības apguvi, bet sagatavotu bērnus reālajai dzīvei un pēc iespējas vairāk integrētu viņus sabiedrībā, atbilstoši spējām un attīstības līmenim.

Izglītojamiem ar garīgās attīstības traucējumiem nozīmīga ir sociālo prasmju apguve. Izglītības iestādi beidzot, katrs no viņiem nonāk konkrētā sociālā vidē, kur bieži vien ir jādzīvo vienam, bez citu palīdzības. Ja izglītojamais nav apguvis noteiktas prasmes, mācoties izglītības iestādē un dzīvojot ģimenē, tad viņam turpmākajā dzīvē būs grūti, dažreiz pat neiespējami, veidot saskarsmi ar citiem cilvēkiem un iekļauties dažādās dzīves situācijās. Apgūstot sociālās iemaņas un prasmes, izglītojamie iegūst sociālo pieredzi, kas veido viņus par sabiedrības locekļiem, palīdz un māca integrēties, patstāvīgi dzīvot sabiedrībā. Sociālo prasmju apguve ir ilgstošs process, kura rezultātā izglītojamiem ar garīgās attīstības traucējumiem ir jāiemācās:

- emocionāli reaģēt dažādās situācijās;
- pārdzīvot un izrādīt dažādas jūtas;
- izzināt apkārtējo dabas un sociālo vidi;
- piemēroties sabiedriskajai videi un tās nosacījumiem;
- organizēt savu sadzīvi;
- efektīvi piedalīties starppersonu saskarsmē un kopīgajā darbībā (Liepiņa, 2003).

Lielākai daļai izglītojamo ar garīgās attīstības traucējumiem, uzsākot apmeklēt noteiktu izglītības iestādi, sociālās prasmes ir vāji attīstītas. Izglītojamo attīstību, sociālo prasmju

apguves līmeni nosaka sabiedrība un sociālā vide, kurā viņi ir auguši, guvuši savu pirmo sociālo pieredzi. Bieži vien šī vide ir nelabvēlīga bērniem, līdz ar to viņu pasaules uztvere ir vienvēidīga un aprobežota. Tā rezultātā tiek kavēta runas apguve, traucēti izziņas procesi, nav pietiekami attīstītas komunikēšanās prasmes. Tas nozīmē, ka sociālo prasmju apguvi izglītojamiem ar garīgās attīstības traucējumiem ir vēlams sākt jau pirmsskolas vecumposmā. Agri uzsākts korekcijas darbs, labvēlīga vide ģimenē un izglītības iestādē, pareizas mācību un audzināšanas darba metodes, atbilstoši izglītojamo ar garīgās attīstības traucējumiem vecumam, attīstības līmenim un interesēm, sniegs vajadzīgos rezultātus prasmju apgūvē. Sociālo prasmju apgūvē un izvērtēšanā noteikti ir jāiesaistās ne tikai pedagogiem, bet arī izglītojamo vecākiem, izglītības iestādes atbalsta komandai (speciālais pedagogs, psihologs, sociālais pedagogs, medicīnas darbinieki u. c.), nepieciešamības gadījumā sociālajiem dienestiem.

Speciālo skolu audzēkņu attieksmju pētījumos ir atklāts, ka šo skolēnu klašu kolektīvos darbojas tās pašas likumības kā vispārējās izglītības iestādēs. Līdzīga ir starppersonu struktūra, kas sastāv no divām apakšstruktūrām: lietišķo attiecību un personisko attiecību (Liepiņa, 2003, 250).

Speciālo internātskolu bērniem ir vērojamas īpatnības, kas raksturo savstarpējās attiecības un tās ir atkarīgas :

- no vecuma,
- no garīgās attīstības līmeņa,
- no traucējuma struktūras īpatnībām (Liepiņa, 2003, 251).

Pozitīvas motivācijas veidošana sākumskolā izglītojamiem ar garīgo attīstību traucējumiem sociālo prasmju apgūvē nodrošina izglītojamo turpmāko integrāciju sabiedrībā. Sociālo prasmju apguve atkarīga no pedagogu pareizi izvirzītiem mērķiem, uzdevumiem un metodēm sociālo prasmju un iemaņu pilnveidošanā, izglītojamo dzīvojošās vides specifikas, individuālajām spējām, veselības stāvokļa. Lai sociālās prasmes izglītojamie varētu sekmīgi apgūt, ir jāattīsta visas psiholoģiskās funkcijas un izzinošās darbības. Liela nozīme sociālo prasmju apgūvē sākumskolas vecumposma izglītojamiem ar garīgās attīstības traucējumiem ir valodas attīstībai, kas dod iespēju apgūt komunikēšanās un sadarbības prasmes ar vienaudžiem un pieaugušajiem. Nozīmīgas ir arī izglītojamo spējas koncentrēt uzmanību, ievērot veicamā uzdevuma kārtību, prast atkārtot, izmantot pašam, bez citu palīdzības, iegūtās zināšanas un prasmes. Tiem izglītojamiem, kuri nav apmeklējuši pirmsskolas izglītības iestādi, sociālo prasmju apguves process bieži vien ieilgst, jo korekcijas darbs sākts novēloti. Lai sākumskolas

izglītojamo ar garīgās attīstības traucējumiem sociālo prasmju apguve noritētu sekmīgi, pedagogiem ir jāpievērš liela uzmanība izglītojamo darba, fiziskajai, tikumiskajai audzināšanai, pašapkalpošanās iemaņu apguvei. Iegūt pozitīvu rezultātu palīdzēs arī paralēla sadarbība ar izglītojamo ģimenēm, izglītības iestādes atbalsta komandu, sociālajiem dienestiem. Beidzot sākumskolu, izglītojamiem ar garīgās attīstības traucējumiem, vajadzētu apgūt noteiktas sociālās prasmes un iemaņas (Rēzeknes augstskolas speciālās izglītības laboratorija).

Lai pedagogi varētu izvērtēt izglītojamo ar garīgās attīstības traucējumiem sociālo prasmju apguvi, ir jāveic regulāra izglītojamo novērošana, sociālo prasmju apguves analīze, izaugsmes dinamikas izvērtējums.

Uzsākot mācības 1. klasē tiek sniegta informāciju par to, kāds ir sociālo prasmju apguves līmenis izglītojamiem ar garīgās attīstības traucējumiem. 2.–4. klasē rezultāti atspoguļo, vai izglītojamiem ir saglabājušās iepriekšējā mācību gadā apgūtās prasmes un iemaņas. Pēc iegūtās informācijas rezultātiem pedagogi, sadarbojoties viens ar otru un izglītības iestādes atbalsta komandu, nosaka mērķus un uzdevumus, metodes un darba formas katram izglītojamam ar garīgās attīstības traucējumiem turpmākai sociālo prasmju apguvei. Ieteicamie metodiskie paņēmieni: vecāku anketēšana, lai noskaidrotu, kādas sociālās prasmes izglītojamais jau ir apguvis, pārrunas, praktiskais darbs, novērošana (izglītojamais novēro mācību stundu laikā, starpbrīžos, pasākumos, pastaigās u. c.).

Kārtējā vērtēšana notiek mācību gada vidū – decembra beigās vai janvāra sākumā. Pedagogi izvērtē sociālo prasmju apguves līmeni izglītojamiem. Tiek izvēlēti mērķis un uzdevumi turpmāko rezultātu sasniegšanai sociālo prasmju apgūvē. Ja sociālās prasmes nav apgūtas vai to apguve noris lēni, tad ir nepieciešams izvērtēt iemeslu, kāpēc reālā situācija atšķiras no plānotās.

Nobeiguma vērtēšana notiek mācību gada beigās, kad pedagogi sasummē iegūtos rezultātus un konstatē, vai izglītojamie ir apguvuši noteiktas sociālās prasmes (*skat. 1 pielikumu*).

Lai sekmīgāk spētu veikt novērtēšanu sociālo prasmju apguvei pedagogi var izmantot dažādas metodes. Viena no efektīvākajām metodēm ir spēle, rotaļa, kas veicina izglītojamo darbības radošo procesu, palīdz realizēt neparastas ieceres, sniedz pozitīvas emocijas, attīsta fiziskos un izziņas procesus, sadarbības un komunikēšanās prasmes. Rotaļas un spēles sociālo prasmju apguvei var būt dažādas – didaktiskās, sižetiskās, kustīgās, muzikālās (Liepiņa, 2003).

Plānojot sociāli pedagoģisko darbu ir būtiski ņemt vērā visus šos faktoros. Jo skolēna vecumposma, individuālo īpatnību un pozitīvo tieksmju savlaicīga atklāšana, un pedagoģiskā ietekmēšana, to iekļaušana audzināšanas jautājumu risināšanā, spēj būtiski ietekmēt audzinošo pasākumu rezultātu.

Skolēniem ar garīgās attīstības traucējumiem sociālās prasmes veidojas pedagoģiski psiholoģisko īpatnību ietekmē. Viņiem ir raksturīgs zems pašvērtējums, nespēja nospraust mērķus un virzīties uz tiem, līdz ar ko viņiem ir grūti sadarboties ar saviem grupas biedriem un pedagogiem.

1.4. Sociālo prasmju veidošana grupu darbā

Sociālo prasmju mācīšana parasti notiek grupā, kas ļauj gūt atbalstu un rada stimulējošu vidi, lai apgūtu jaunas reakcijas un atbilstošu uzvedību dažādās sociālās situācijās. Grupa ir dabiska vide sociālo prasmju apgūšanai, jo grupas locekļiem sadarbojoties, veidojas vienaudžu mijiedarbība. Turklāt grupa ļauj izmantot tāds sekmīgus prasmju apgūšanas komponentus kā modelēšanu un atgriezenisko saiti (Sociālais darbs skolā 2001, 413).

M. Pļaveniece un D. Škuškovnika norāda, ka sociālā grupa ir skaitliski ierobežots cilvēku kopums, kam piemīt kādas noteiktas kopīgas pazīmes (Pļaveniece, Skuškuva, 2002, 60).

Visbiežāk literatūrā grupu darbu sauc par kooperatīvo mācīšanos, sadarbības mācīšanos vai sociālo mācīšanos. Mācīšanās grupā pamatprincipi ir:

- pozitīva savstarpēja atkarība – visi grupas dalībnieki jūtas vienoti kopēja mērķa sasniegšanai;
- individuāla atbildība – katrs grupas dalībnieks ir atbildīgs par mērķa sasniegšanu;
- tiešā saskarsme – grupas dalībnieki strādā kopā, var redzēt, dzirdēt un sarunāties viens ar otru;
- sociālo prasmju attīstīšana, jo sadarbība sekmē darbu grupās;
- grupas darba procesa un gūto sasniegumu izvērtēšana (Rubana, 2000, 77).

S. Surikova apkopojusi ārzemju autoru skaidrojumu par grupu darbu. Pēc J. Helda, mācīšanos grupā var uzskatīt par individuālās mācīšanās priekšnoteikumu, sadarbojoties grupu darbā katra indivīda motivācija un interese par saturu rodas un tiek atbalstīta sociālā kopībā, skolēni iemācās paši sev būt skolotāji, esot skolotāji citiem. Pieaugot līdzdalībai procesā, tiek veicināta mācību satura un prasmju apguve, uzlabojas skolēnu savstarpējās attiecības un sociālā pieredze (Surikova, Mežāre, Truskova, 2008, 265).

G. Cukermane secina, ka grupu darbu var uzskatīt par starpposmu starp skolēna darbību ar pieaugušā palīdzību un skolēna pilnīgi patstāvīgo darbību, par puspatstāvīgo zonu (Surikova, Mežāre, Truskova, 2008, 263).

Pēc Č. Zastrova izdala šādus grupu tipus:

1. Laika pavadīšanas grupas, kuru mērķis ir organizēt izklaides pasākumus.
2. Atpūtas un prasmju veidošanās grupas- tajās tiek organizēti izklaides pasākumi ar mērķi pilnveidot dažādas prasmes (tās var būt basketbola spēlēšanas grupas, mākslas nodarbības, rokdarbu pulciņi utt.).
3. Izglītības grupas- palīdz apgūt zināšanas un daudz sarežģītākas prasmes. Viens no šīs grupas uzdevumiem varētu būt pašpārlicinātības veidošana. Šādas grupas varētu līdzināties klasēm, kurās tiek radītas diskusijas par izvēlētu tēmu.
4. Uzdevumu grupas, kas palīdz sasniegt noteiktus mērķus vai veikt kādus uzdevumus.
5. Problēmu risināšanas un lēmumu pieņemšanas grupas- uzdevumu grupas apakšgrupa.
6. Pašpalīdzības grupas- brīvprātīgas mazas grupas, kas izveidojas savstarpējai palīdzībai un kopējo mērķu sasniegšanai.
7. Socializācijas grupas- to mērķis ir attīstīt vai mainīt grupu locekļu attieksmi un uzvedību tā, lai tā kļūtu sociāli pieņemama. Tas nozīmē sociālo prasmju attīstīšana, pašapziņas celšana, nākotnes plānošana.
8. Terapijas grupas- šīs grupas veido cilvēki, kuriem ir smagas emocionālas vai personīgas problēmas, ar mērķi atklāt problēmu un izstrādāt risināšanas stratēģiju.
9. Jūtīguma trenēšanas grupas- ar mērķi vairāk apzināties attiecības, ko veido ar citiem cilvēkiem. Uzdevums ir nonākt saskarsmē ar savām jūtām un mācīties dzīvot tagad un šeit. Nākamais uzdevums- izmaiņas attieksmē un uzvedībā (Dzīves jautājumi, 2000, 202).

Veidojot skolēnu sociālās prasmes, labākus un ātrākus rezultātus ir iespējams panākt strādājot grupā, jo individuālo darbību saplūšana kolektīvajā ir kopdarbības un sekmīgu rezultātu pamatnosacījums.

Z. Čehlova ir konstatējusi, ka vairāki zinātnieki akcentējuši grupu darbības efektīvo ietekmi uz personības attīstību: informācijas apmaiņas gaitā personība bagātinās, papildinās tās zināšanas un iemaņas. Grupu darbība veicina skolēnu patstāvīgās domāšanas, radošās darbības, aktivitātes un interešu attīstību, bagātina sociālo attiecību pieredzi, kuras rezultātā pusaudzis iemācās regulēt savu uzvedību, ievērojot kolektīva intereses un vajadzības, mācās sadarboties, viņam veidojas prasme atrisināt konfliktu situācijas (Mežāre, Truskovska, 2008, 267). Ar kooperatīvās mācīšanās palīdzību bērniem pieaug praktiskums – skolēns precīzi novērtē savas iespējas, labāk sevi kontrolē; bērni, kuri palīdz saviem klases biedriem, labāk attiecas pret skolotāja darbu (Цыкерман, 2000).

Pētījumi par sociālo prasmju attīstību kooperatīvās (grupu) mācīšanās procesā pierāda, ka audzēkņu savstarpējais atbalsts palielinās, kad viņi strādā kopīga mērķa sasniegšanai, mēģina veidot draudzīgas attiecības, uzticēties un ietekmēt viens otru (Rubana, 2000, 16).

2. Jaunākās skolas vecuma bērnu ar garīgās attīstības traucējumiem pedagoģiski- psiholoģiskais raksturojums

Ļ. Vigotskis uzskatīja, ka psihes attīstības pakāpes var salīdzināt ar evolūcijas pakāpēm organiskās pasaules attīstībā. Arī bērna attīstība ir nepārtraukta pāreja no viena vecuma pakāpes otrā, tā saistās ar pārmaiņām viņa personības struktūrā (Andersone, 2004, 75). Ir pierādīts, ka bērnība ir īpašs, kvalitatīvs periods, kas ir ne tikai evolūcijas, bet arī cilvēces vēsturiskās attīstības nosacīts.

Vecumposmu periodizācija ir teorētiski pamatots dzīves laika sadalījums, kvalitatīvi atšķirīgos posmos, kuri saistīti secīgā kārtībā tā, ka iepriekšējais nodrošina nākamo. E. Ēriksons uzskata- pastāv vecumposmu periodizācija, kuras pamatā ir pārmaiņas vadošajā mehānismā, pārmaiņas pretrunu tipos. Ļ. Vigotskis pamato, ka vecums nav vienkārši atsevišķu psihisku kopa, bet gan savdabīga personības veseluma struktūra, specifiska attiecīgajiem attīstības etapiem (Rubana, 2000, 49). Psihologi iedala divus cilvēka vecuma veidus: fizisko un psihisko, kuri ne vienmēr sakrīt. Vecums pats par sevi nenosaka bērnības periodu, jo bērna attīstības process iziet noteiktas stadijas. Starp vecumposmiem un attīstības stadijām pastāv sarežģītas attiecības.

Par jaunāko skolas vecumposmu uzskata laiku no 6 - 13 gadiem. Šis vecumposms personības attīstībā ir viens no grūtākajiem un sarežģītākajiem. Tas ir laiks, kad mainās bērna pamatdarbību raksturs– no rotaļāšanās uz mācīšanos. Katrs bērns ir ar atšķirīgām interesēm, spējām, raksturu un veselību. Vienam bērniem vecumposms iestājas agrāk, bet citam vēlāk, jo viņu attīstību ietekmē mijiedarbības procesi ar apkārtējo vidi. Šajā posmā nostiprinās centība un veidojas pašapziņa.

Skolēnam jāpielāgojas apkārtējai videi, adekvāti jāuztver:

- apkārtējā vide;
- attiecības un saskarsme ar apkārtējiem;
- spēju mācīties un organizēt brīvo laiku;
- spēju pašorganizēties un mijiedarboties grupā;
- mainīt savu uzvedību, ņemot vērā citu uzskatus.

Ž. Piažē jaunāko skolas vecumposmu nosaucis par aktīvās darbības posmu (Rubana, 2000, 49).

Jaunākajā skolas vecumā vadošā darbība ir mācības. Mācību procesā veidojas atmiņa un domāšana, tiek apgūtas zināšanas par apkārtējās pasaules priekšmetiem un parādībām,

cilvēku attiecībām. Šī vecuma psihe jaunveidojums – psihisko izziņas procesu apzinātas regulācijas, tīšas uzmanības un pašvērtējuma veidošanās (Strods, 1999).

D. Elkoņins mācību darbību aplūko kā īpašu darbību, kurā notiek izmaiņas pašā skolēnā. Mācību darbība ir apzināti virzīta uz skolēna personības attīstības sekmēšanu un tā ir mērķtiecīga darbība.

Ļ. Vigotskis atzīmē, ka mācību un personības attīstības procesi nesakrīt. Cilvēka attīstība ir viņa personības tapšanas un veidošanas process ārējo un iekšējo, vadāmo un nevadāmo faktoru ietekmē, attīstība ir kvalitatīvas pārmaiņas organismā un cilvēka psihē. Šīs pārmaiņas notiek vides daudzpusīgā mijiedarbībā uz cilvēku (Tunne, Nr.1, 2000). Katram cilvēkam ir individuālas rakstura īpatnības, pie kam tās var būt arī diametrāli pretējas. Bērna rakstura iezīmes vēl ir neskaidras un nenoturīgas, neizveidotas. Saskarsmē ar dažādiem cilvēkiem un noskaņojuma brīžos bērns uzvedas dažādi. Bērnu dabiskās aktivitātes izpausmes, adaptēšanās spēja jaunos apstākļos, attīstīšanos kā arī savstarpējo attiecību rašanos ietekmē katra bērna nervu sistēmas īpatnības un temperaments. *Temperaments* cieši saistīts ar cilvēka *saskarsmes īpatnībām*. Psihologijas nervu sistēmas tipu uzskata par temperamenta fizioloģisko pamatu, t.i., par personības dinamisko raksturojumu (Žemaite, 2000).

Raksturs ir cilvēku paradumu kopums, kas ievērojamā mērā nosaka viņa rīcību noteiktā situācijā (Baldiņš, 2001). Bērna raksturu galvenokārt nosaka audzināšana, apstākļi, kuros aug, dzīvo, jo raksturs – tie ir paradumi. Raksturam ir spilgti izteikta sociālā daba, kaut gan tā veidošanos neizbēgami ietekmē arī fiziskie, fizioloģiskie faktori. Raksturs ir saistīts ar temperamenta īpatnībām, un tas var gan stimulēt, gan bremsēt rakstura veidošanos. L. Leonhards atzīst, ka par cilvēka piederību konkrētam temperamentam, var runāt tikai tad, kad kāda temperamenta vai rakstura iezīme sāk pārmērīgi bieži izpausties, padarot personību neparastu (Социальный конфликт, 1991). Temperamentu tipu iepazīšana ļauj mums izprast apkārtējo cilvēku atšķirīgo rīcību. Tā palīdz mums apzināties, ka cilvēks nav sliktāks vai labāks par mums tikai tāpēc, ka ir savādāks nekā mēs. Zināšanas par temperamentu atšķirībām palīdz mums novērtēt viņu labās un sliktās īpašības un mazināt trūkumus.

Cilvēka veidošanās pašreizējos apstākļos ir daudz sarežģītāka, salīdzinot ar iepriekšējo posmu, jo par jauno cilvēku „gāžas” vesela gūzma personību ietekmējošu faktoru. K. Jungs ievēroja, ka vienai daļai cilvēku sevišķi svarīgi ir priekšmeti un notikumi, kur viņu intereses vērsta uz ārējo pasauli, bet citi iedziļinās savā iekšējā dzīvē. Pirmos K. Jungs ir nosaucis par ekstravertiem, bet otru par intravertiem cilvēkiem (Социальный конфликт, 1991). Īpaši ir jāuzsver skolas lielā loma indivīda garīgajā pilnveidošanā. Pieredze rāda, ka lielāko ietekmi uz bērnu atstāj nevis ģimene, bet vienaudži un sabiedrība ārpus ģimenes, jo viena vecāku daļa

nespēj nodrošināt ģimenes pilnvērtīgu funkcionēšanu. Bērnu personības sabiedriskā virzība ir viens no priekšnoteikumiem, kas jārespektē, lai skolēns varētu apgūt vienaudžu kolektīvā izvirzītās prasības. Jo skolēnu sociālo lomu klasē nosaka ne tikai sabiedriskais pienākums, ko viņam uzticējis kolektīvs, bet arī viņa attieksme gan pret mācību darbu, gan viņa spējas, raksturs un tieksmes.

2. tabula

JAUNĀKĀ SKOLAS VECUMA BĒRNU ĪSS RAKSTUROJUMS

Fiziskā attīstība	Sociālā attīstība	Valodas attīstība	Izziņas attīstība
Bērni strādā ātri, ir enerģijas pilni, dažkārt neveikli, pamazām pilnveidojas koordinācijas spējas, notiek lielo muskuļu attīstība, noderīga daudzveidīga sīko muskuļu precīzo kustību attīstīšana, nenoturīga uzmanība, kas pamazām attīstās, nepieciešama fiziska atslābināšanās, patīk izmantot	Bērni ir sabiedriski, jautri, dzīvespriecīgi, var būt īgni, mainīgs garastāvoklis, ātri atgūstas no kļūdām, patīk strādāt kopā ar citiem, bieži cenšas paveikt vairāk kā spēj, pārvērtē savas spējas, dod priekšstatu nodarbībām, kas raksturīgas viņu dzimumam, grūtības sagādā ierobežojumi un noteikumi,	Bērni ir runīgi, klausās, bet ne vienmēr var atcerēties dzirdēto, jo ir pārpilni ar savām idejām, mēdz pārspīlēt, patīk izskaidrot savas idejas, strauji pieaug vārdu krājums.	Patīk darboties grupās, ļoti darbīgi, savieno konkrētas darbības, arvien vairāk apgūst pamatprasmes, sāk apzināties savas spējas, pieaug interese par likumiem, noteikumiem un loģiku, spēj koncentrēties, grib dzirdēt faktu izskaidrošanu, ir vispārināšanās spējas, lepojas ar sasniegumiem, var strādāt grupās.

visus spēkus – izaicināt pašam sevi, sacensties ar citiem.	draugu parasti vairāk kā 7 gadu vecumā, pieaug morālās atbildības sajūta, patīk tradīcijas, kas veido klases kopību un saliedētības izjūtu.		
--	---	--	--

Latvijā par garīgi atpalikušu uzskatām bērnu, kam psihiskās darbības ainā centrālo raksturojumu ieņem stabili, izteikti un neatgriezeniski intelektuālās darbības traucējumi, kas radušies organisku galvas smadzeņu darbības traucējumu rezultātā. Šie traucējumi aptver visu psihi kopumā. Domāšanas traucējumi izpaužas visos psihiskajos procesos – uztverē, atmiņā, iztēlē, emocionālajā un gribas sfērā, valodā, visos darbības veidos un personībā (Baldiņš, Raževa, 2001, 49).

Garīgās atpalcības noteikšanā liela uzmanība jāpievērš tam, vai atklājas abas definējumā minētās pazīmes:

- izteikti intelektuālās attīstības traucējumi;
- vispārēji un stabili centrālās nervu sistēmas organiski traucējumi.

Par bērna garīgo atpalcību liecina ilgstoši un noturīgi izziņas darbības attīstības traucējumi. Var secināt, ka garīgā atpalcība ir viens no smagākajiem cilvēka attīstības traucējumiem, raugoties no sociālā aspekta.

Terminam “garīgā atpalcība” ir izstrādātas divas galvenās definīcijas:

- psihometrijas,
- Pasaules Veselības Organizācijas.

Psihometrija cilvēka psiholoģiskās īpašības raksturo ar kvantitatīviem lielumiem. Šajā nolūkā tiek izmantoti intelekta testi. Testēšanas rezultāti tiek izteikti ar intelekta koeficientu – IQ.

Pasaules Veselības Organizācija, rekomendē garīgās atpalcības iedalījumu pēc IQ četrās pakāpēs:

IQ 70 - 50 viegla garīgā atpalcība

IQ 50 - 35 vidēja garīgā atpalcība

IQ 35 – 20 stipra garīgā atpalcība

IQ zem 20 smaga garīgā atpalcība

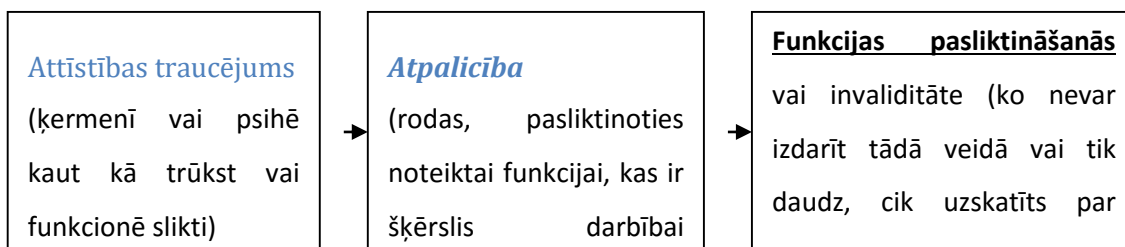
Šī mērīšanas metode ietver sevī daudz problēmu, tādēļ ir apšaubāma. Dzīve ir pierādījusi, ka ir daudz cilvēku, kam šis IQ ir zemāks par 70 un viņi lieliski tiek galā ar dzīvi sabiedrībā. Bet ir satopami cilvēki ar IQ virs 70, kam nepieciešama palīdzība (Baldušs, Raževa, 2001, 51).

Vadoties no S. Liepiņas teiktā, jāsecina, ka intelekta tests nedrīkst būt vienīgais kritērijs.

Pasaules Veselības Organizācija ir ieteikusi šādu definīciju:

1. shēma

GARĪGĀS ATPALCĪBAS RAKSTURS

Latvijā tiek lietoti Vekslera, Stanforda-Binē testu varianti un dažādas citas psihodiagnostikas metodes. Diagnosticēšanu veic pieredzējuši speciālisti.

Latvijā saskaņā ar Starptautisko slimību klasifikāciju ir noteiktas šādas garīgās atpalcības pakāpes:

F 70 viegla garīgā atpalcība

F 71 vidēji smaga garīgā atpalcība

F 72 smaga garīgā atpalcība

F 73 dziļa garīgā atpalcība

F 78 cita veida garīgā atpalcība

F 79 neprecizēta garīgā atpalcība.

Intelektuālās spējas un sociālā adaptācija laika gaitā var mainīties. Diagnoze nav nemainīga un uz mūžu noteikta (Baldušs, Raževska, 2001, 60).

Attīstības traucējumi var rasties:

- periodā, kad olšūnas dīgļlapām specializējas šūnu un audu veidi;
- augļa stadijā;
- pirmajās mūža nedēļās, mēnešos, gados.

Garīgo atpalcību raksturo trīs faktori;

- intelektuālo funkciju traucējumi;
- adaptācijas traucējumi apkārtējā vidē;
- attīstības periodu nobīdes un atpalcība vecuma raksturojumam pieaugušā gados.

Lielākā grupa ir ar diagnozi – viegli garīgās attīstības traucējumi.

Pieredze rāda, ka šīs grupas bērni var mācīties. Pieaugušajiem intelekta līmenis atbilst 8 – 11 gadus vecam bērnam. Taču sociālā pielāgotība šādam cilvēkam bieži tuvojas pieaugušajam, kaut nav normālas pieaugušā iztēles, jaunrades un vērtēšanas spēju (Balduņš, Raževa, 2001, 57).

Darba autore piekrīt, ka bērniem ar viegliem garīgās attīstības traucējumiem raksturīga nepietiekama intelekta attīstība, viņu emocionālās un gribas darbības īpatnības ir šķērslis mācīšanās iespējai vispārīzglītojošajā skolā. Mācību materiāla apguvei šiem bērniem ir nepieciešamas atšķirīgas metodes. Lietojot pēc iespējas vairāk uzskatāmo un praktisko metožu pārsvaru. Viņi spēj apgūst lasīšanas un rakstīšanas iemaņas, iemācās vienkāršas aritmētiskās darbības, iegūst priekšstatus par dzīvo dabu un apkārtni un spēj apgūst praktiskas iemaņas, kas vēlāk bieži noder viņu patstāvīgajā dzīvē. Spēj izprast jēdzienus gads, stundas, sekundes, nedēļas, dienas, iemācās lietot naudu, izprot tās vērtību, bet bieži nav pārliecināti par izdotās naudas precizitāti. Neizpratni šiem bērniem rada abstrakti jēdzieni. Tādēļ bieži sapratne var sasniegt 12 līdz 13 gadus veca bērna līmeni, tomēr nav atbilstošas iztēles, jaunrades un vērtēšanas spēju. Šie bērni var dzīvot patstāvīgu dzīvi un iekļauties apkārtējā vidē. Bērniem ar vieglas garīgās attīstības traucējumiem ir lielākas attīstības iespējas, ja diagnoze ir laicīgi noteikta, ir vecāku līdzdalība, speciālas, īpašas mācību programmas. Tad lielākā daļa šo bērnu var sociāli pielāgoties, apgūt vienkāršas akadēmiskas un praktiskas iemaņas un spēj paši par sevi rūpēties. Pēc G. Killena atziņām, svarīgi ir novērtēt personu ar garīgās attīstības traucējumiem realitātes uztveri, jo ar sapratnes palīdzību cilvēks veido savus priekšstatus par realitāti, kas gūta ar maņu orgāniem. Sapratne par apkārtni veidojas kategorijās: telpa (kur?), laiks (kad?), kvalitāte (kā?), kvantitāte (cik?), cēloņi un sekas (kāpēc?), un, tādejādi spējot noskaidrot, kā labāk rīkoties (Kļaviņa, Pavloviča, 2010, 128).

E. Lendrāte un S. Tūbele raksta, ka attīstības process notiek stipri aizkavēti un neviendabīgi, proti, ja fiziskajā attīstībā var aizkavēties apmēram par diviem gadiem, tad intelektuālo un sociālo spēju attīstība var aizkavēties pat par septiņiem gadiem un vairāk, pie kam šīs attīstības iespējas ir stipri vien ierobežotas (Lendrāte, Tūbele, 2011).

Aplūkojot bērnus ar garīgās attīstības traucējumiem speciālajās skolās, jāsecina, ka parasti tie ir bērni ar nepietiekamu runas un valodas attīstību. Šiem bērniem runas un valodas

apguves posms sākas vēlāk un lēnāk. Ir nepietiekami attīstīta fonemātiskā dzirde un artikulārais aparāts, stostīšanās, reizēm palēnināta runa. Ir šaurš vārdu krājums, lēni veidojas vispārinošo vārdu nozīmes izpratne. Pirmajā klasēs bieži ierodas bērni, kas nevar pat nosaukt priekšmetus, parādības, ar ko saskaras ikdienā. Sarunu valodas attīstība, bērniem ar garīgās attīstības traucējumiem, norit savdabīgi. Sarunu valoda prasa uzmanības sadalīšanu starp sarunu biedru un sevi. Tādēļ šie bērni paliek parasti klausītāja vai atbildētāja lomā. Jaunākajās klasēs bērni savā starpā sarunājas ļoti maz, viņiem sagādā grūtības formulēt un uzdot jautājumus, atbildēt ar pilniem teikumiem. Viņi spēj sarunāties viena vārda teikumos.

Svarīgi ir sekot, lai šiem bērniem neizveidojas psiholoģiskā barjera pret runu vispār, kā rezultātā var veidoties noslēgtība, kautrība, neticība saviem spēkiem. Praksē ir pierādījies, ka, pareizi organizējot audzināšanas un mācību darbu jau pirmskolas vecumā un jaunākajā skolas vecumā ir iespējams gūt panākumus valodas un izziņas procesu attīstīšanā, kam tālāk liela nozīme psihisko traucējumu korekcijā. Svarīgi pedagogiem un logopēdiem uzsākt laicīgi valodas traucējumu novēršanu, lai bērniem neveidotos psiholoģiska barjera pret valodu, lai nerastos kautrība, neticība saviem spēkiem. Pie pareiza un sistemātiska pedagoģiskā kolektīva korekcijas darba jaunākajā skolas vecumā ir iespējams novērst daļu runas un valodas problēmas, kam ir liela nozīme tālākajā bērnu intelektuālajā attīstībā.

D. Lieģeniece atzīmē, ka bērna personību veido no dabas dotie raksturotāji, sociālās vides virzījums un paša bērna ieguldījums savā attīstībā- viņa pašdarbība, pieredze (Lieģeniece, 1999).

Bērniem ar garīgās attīstības traucējumiem ir vājas novērošanas spējas, nespēj mērķtiecīgi uztvert objektus. Pirmajā klasē, bērni ar garīgās attīstības traucējumiem, nespēj uztvert vairāk par vienu priekšmetu. Uztveres pasivitāte palēnina izziņas procesus, traucē. Jāpiebilst, ka, vairumam šo bērnu traucējumi nav pilnībā likvidējami. Tādēļ bērniem jā māca izdalīt objektu nozīmīgākās daļas, īpašības, ievērot noteiktu secību, sistēmu un vērot.

Bērniem jaunākajā skolas vecumā problēmas spēj sagādāt pat krāsu pazīšana. Viņi bieži krāsas jauc. Tāpat traucējumi vērojami lieluma, formas un perspektīvas uztverē. Piemēram, bērni nespēj izvēlēties ģeometriskas figūras atbilstoši dotajam paraugam, grūtības spēj sagādāt attēlu salikšana no nedaudzām detaļām, tornīša salikšana vai elementāras piramīdas. Viņiem sniegtā vārdiskā instrukcija nepalīdz .

Skolēni klasē ir ar tik atšķirīgu uztveri, domāšanu un atmiņu, ka vienveidīga, monotona mācību darbība nespēj nodrošināt visu bērnu radošu, sekmīgu izziņas darbību, neveicina sociālo prasmju veidošanos (Andersone, 2004).

Bērniem ar garīgās attīstības traucējumiem ļoti lēni notiek iegaumēšana, bet strauji – aizmiršana. Tādēļ nepieciešama vairākkārtīga atkārtošana, daudzveidīgi vingrinājumi, kas veicina iegaumēšanu. Iegaumēšanas procesu apgrūtina tas, ka bērns neprot reālās zināšanas sasaistīt ar praktisko priekšmetu vai darbību. Tādēļ ļoti svarīgi ir šiem bērniem sniegt atbilstošu zināšanu apjomu, nepārslogot. Uz mērķi katru skolēnu virzīt lēni un pamatīgi, ievērojot katra bērna individuālās īpatnības.

Pieredze rāda, ka visu šo procesu attīstīšanai ir nepieciešams nopietns ilgstošs individuālais darbs, rotaļas, praktiskās nodarbība, paraugdemonstrējumi. Tādā veidā, attīstot netīšo iegaumēšanu, pamazām attīstās arī tīšās iegaumēšanas process. Vērojot šādus skolēnus, redzams, ka viņi nespēj atrauties no realitātes, bet tajā pašā laikā – neizprot to. Viņi savādāk izprot attēlus, pasakas, sižetiskās rotaļas, iztēlei trūkst spilgtuma. Skolēnu darbos vērojams atveidojošās iztēles pārsvars. Tomēr starp bērniem ir arī tādi, kas spēj veidot interesantus, krāsainus zīmējumus vai sacerēt stāstus, pasakas. Ir bērni, kuri spēj no māla veidot interesantus darbus, norunāt izteismīgi dzejoli vai uzvedumā atveidot kādu tēlu. Viss tas ir panākams ar regulāru, sistemātisku darbu, treniņu, vingrinājumiem, kā rezultātā attiecīgie dotumi attīstās.

Bērniem ar garīgās attīstības traucējumiem ir vērojami zināmi domāšanas traucējumi. Viņiem raksturīga priekšmetiski praktiskā domāšana. Tā izpaužas visos psihiskajos procesos, visā personības attīstībā. Viņi nespēj sadzīves situācijas, priekšmetus klasificēt, grupēt pēc kopīgām vai atšķirīgām pazīmēm. Lielas grūtības sagādā salīdzināšana, analizēšana, sintēze un vispārināšana. Šiem bērniem nerodas problēmjautājumi, viņi nejaudā - “kāpēc?”. Gribas uzsvērt, ka labs pedagogs nekad nesamierināsies ar to, ka bērns vienkārši “iekals”, reproducēs (Pavloviča, 2010).

Ļ. Vigotskis savulaik ir uzsvēris, ka šo bērnu domāšana ir atkarīga no vajadzībām un emocijām un, lai varētu veiksmīgi veikt korekcijas darbu ir svarīgi likt domāt, rosināt, kaut ko jaunu uzzināt, izzināt, izprast, domāšanu virzīt no zināmā uz nezināmo, no saprotamā uz nesaprotamo, no vienkāršā uz sarežģītāko. Svarīgi ir, lai domāšanas rezultātā bērns izprot to, kas viņam agrāk nebija skaidrs. Tā viņš sev atklāj jaunas sakarības, īpašības, pazīmes, kas rada zināmu emocionālo pacēlumu – izziņas prieku, izbrīnu. Tālāk šo emocionālo pacēlumu pedagogam jāizmanto kā stimulu turpmākajām intelektuālajām aktivitātēm, kas veicina izziņas procesu.

Galvenie prāta kvalitatīvie rādītāji ir:

- prāta plašums, dziļums, elastīgums;
- zinātkāre;

- loģika;
- domāšanas temps;
- argumentēšanas spējas un prāta kritiskums;
- patstāvība.

Bērniem ar garīgās attīstības traucējumiem visi šie rādītāji ir ļoti vāji izteikti. Jāatceras, ka prāta spējas ir atkarīgas no viņu izziņas darbības traucējumu struktūras, no personības vispārējā attīstības līmeņa, no viņa personīgās pieredzes, no tā, cik liela uzmanība pievērsta viņu izziņas interešu, intelektuālo, jūtu un gribas izkopšanai. Tomēr bērniem ar vieglu garīgo atpalicību, mērķtiecīgi organizēta mācību un audzināšanas darba rezultātā, ir iespējams paaugstināt viņu intelekta potences (Andersone, 2004).

Valodas un domāšanas traucējumi kavē saskarsmes veidošanos. Pieredze, rāda, ka runājot ar bērniem, lai viņi teikto uztvertu, jālieto īsi vienkārši teikumi, jārunā lēni, labvēlīgā tonī, jāseko, vai skolēns klausās. Uzmanību jāpievērš katra skolēna acu kontaktam, sejas izteiksmei, pēc kā var secināt, vai skolēns domā, vai izprot teikto. Pedagogam jāapbruņojas ar milzu pacietību, jāskaidro vairākkārt. Uzdevumus jādod pa vienam, kad attiecīgais uzdevums ir veikts, tad var runāt tālāk. Šādi darbojoties skolēnam izdodas uzdevumu veikt, līdz ar to viņš jūtas labāk un spēj mobilizēties nākamajam darbības veidam, jo katrs paveiktais darbs stimulē bērnu jaunam darbam.

Pieredze rāda, ka skolēniem ir grūtības iekļauties dažāda veida kolektīvās nodarbībās, iedziļināties kādā noteiktā darbībā ar konkrētu mērķi. Šādu darbību traucē tas, ka skolēniem raksturīgs uzmanības deficīts. Viņi bieži nepabeidzot vienu uzdevumu, pāriet pie kāda cita. Raksturīga ir netīšā uzmanība. Tīšā uzmanība attīstās lēni. Tās attīstība jāstimulē.

Uzmanību raksturo vairākas īpašības:

- uzmanības apjoms,
- uzmanības koncentrācija,
- uzmanības noturība,
- uzmanības sadalīšana,
- uzmanības pārslēgšana.

Uzmanību var noturēt, pie kam uz neilgu laiku, ar spilgtumu, emocionalitāti, kustīgumu, darbību maiņu. Uzmanības veidošanai liela nozīme ir speciāliem, regulāriem vingrinājumiem. Uzmanības apjoms, korekcijas darba ietekmē, pamazām kvalitatīvi izmainās uz labo pusi.

Vērojot skolēnus, atklājās, ka katram ir savi emocionālie traucējumi. Tie izpaužas kā nepaklausība, agresivitāte, uzbāzība, pieglaimošanās, maigums, bailes, kautrība. Šiem bērniem ir raksturīgas ļoti krasas emocionālās svārstības – asaras mijas ar smiekliem, dusmas ar maigumu, laipnību, izpalīdzību. Raksturīga ir emociju polaritāte, nepamatotas emocionālās svārstības. Daudz biežāk kā veseliem bērniem, viņiem parādās ietiepība, spītība, neadekvāta reakcija uz aizrādījumiem. Bieži negatīvās emocionālās izpausmes parādās tādēļ, ka skolēns nespēj objektīvi izvērtēt doto situāciju, ir jūtu intelektuālās regulācijas trūkums. Bērniem ar garīgās attīstības traucējumiem emociju ietekme uz intelektuālo un praktisko darbību ir ļoti liela.

Sociālo prasmju apguve ietekmē katra indivīda socializācijas kvalitāti:

- Socializācija ieaudzina pamatu individualitātes disciplīnai.
- Socializācija ieaudzina mērķtiecību.
- Socializācija māca sociālās lomas un palīdz attieksmju pārkārtošanā (Kutnick P. J. 1988, 39).

Speciālās pedagoģijas uzdevums, iespēju robežās, ir nodrošināt palīdzību bērniem ar viegliem garīgās attīstības traucējumiem, iespējami sagatavojoties patstāvīgai dzīvei. Mācību procesā apgūt elementārās zināšanas, saskarsmes prasmes, adaptēties sociālā vidē un apgūt darba iemaņas. Skolēnus jā māca paust savas emocijas, kā uzvesties kolektīvā, sabiedrībā, lai nepievērstu sev lieku uzmanību un netraucētu citiem cilvēkiem.

Strādājot ar bērniem, kuriem ir garīgās attīstības traucējumi, jāatceras:

- Svarīgi ir uzmanīgi novērot bērnu un iepazīt viņu.
- Visu kavētās attīstības bērna stimulu un vingrinājumu priekšnosacījums ir zināšanas par normāla bērna attīstības stadijām. Citādi grūti noteikt, kurš nākamais solis attīstībā.
- Bērnu ir vērts rosināt un trenēt visu dzīvi! Ja arī jaunus rezultātus neizdodas sasniegt tik viegli, ir svarīgi saglabāt tās prasmes un spējas, kas iegūtas (Grigule, Šilova, 1998, 202).

3. Sociālo prasmju attīstīšana latviešu valodas stundās

Vārdam „valoda” katra cilvēka apziņā ir izveidojusies sava nozīme, un tam visbiežāk nav cieša sakara ar zinātniskām definīcijām. Vairākumam cilvēku valoda nebūt nav „artikulētu zīmju sistēma, cilvēku sazināšanās līdzeklis, cilvēka kā sabiedriskas būtnes pazīme, cilvēces kultūras produkts, pastāvēšanas un attīstības priekšnosacījums, bet gan gluži vienkārši ikdienā izmantojams darbarīks, kas nepieciešamības labad dažkārt asināms vai nomaināms pret ērtāku un izdevīgāku” (Druvieta, 2001, 4).

Valodas prasme palīdz cilvēkam apgūt pasaules vērtības, tā kalpo kā cilvēku saprašanās un sadarbības līdzeklis.

Pedagoģiskajā procesā jāstopas ar skolēniem, kuriem latviešu valoda ir dzimtā valoda, kuru viņi apguvuši ģimenē dabiskā valodas vidē, un mazākumtautības skolēniem, kuri latviešu valodu apgūst, mācoties skolā ar latviešu mācībvalodu. Abās situācijās latviešu valodas mācību saturs, ko skolēni mērķtiecīgi apgūst mācību procesā, ir kopīgs.

Skolēna motivācija mācīties un sekmes daudzējādā ziņā ir atkarīgas gan no mācību satura, gan no skolotāja profesionalitātes palīdzēt skolēniem to mērķtiecīgi apgūt.

Kā uzsver D. Laiveniece valodas mācība ir daudzveidīgs psiholoģisks, pedagoģisks un sociāls process, kurā katra kompetence mijiedarbībā ar pārējām palīdz skolēnam pakāpeniski attīstīt valodas izjūtu kā runātāja un rakstītāja spēju uz iegūto zināšanu pamata apzināties un novērtēt savu un citu cilvēku runu, nekļūdīgi sekot valodas normām (Laiveniece, 2003, 390).

Valodas **mācības mērķis** ir palīdzēt skolēnam apgūt prasmi izmantot valoddarbības veidus atkarībā no saziņas situācijas, lietojot valodu atbilstoši valodas kultūras normām, un apzināties valodu kā vērtīgu pasaules kultūras sastāvdaļu, tās lomu sevis pilnveidošanā, nacionālās identitātes saglabāšanā un tautas kultūras izzināšanā.

Svarīgākie **uzdevumi**:

- Apgūt prasmi orientēties saziņas situācijās un izmantot atbilstošus verbālās un neverbālās izteiksmes līdzekļus;
- Apgūt priekšstatu par valodas apakšsistēmām- fonētiku, leksiku, vārddarināšanu, morfoloģiju, sintaksi un stilistiku, lai mācītos noformēt savus izteikumus mutiski un rakstiski atbilstoši latviešu valodas ortoēpijas un ortogrāfijas normām;
- Radīt priekšstatu par latviešu valodu kā nacionālu vērtību un tās vietu pasaules daudznacionālā daudz kultūru vidē;
- Mācīt patstāvīgi izmantot valodu kā līdzekli daudzveidīgas saziņa situācijās mutvārdos un rakstiski (Anspoka, 2008, 271).

Speciālo skolu mācību priekšmeta mērķis ir veidot un attīstīt izglītojamo valodu, pēc iespējas nodrošināt viņus ar dzīvē nepieciešamajām valodas pamatzināšanām, attīstīt izglītojamo prasmi lietot valodu dažādās situācijās, veidot viņu runas un saskarsmes kultūru.

Mācību priekšmeta *uzdevumi* ir

- dot izglītojamajiem iespējas praktiski attīstīt savas valodas prasmes- klausīties, izteikties, lasīt un rakstīt.
- Bagātināt izglītojamo aktīvo vārdu krājumu, rosināt viņus izpaust savas domas skaidrā un skaistā valodā.
- Attīstīt izglītojamajiem mācīšanās prasmes, izmantojot grāmatu un mācību līdzekļus.
- Attīstīt un nostiprināt pareizrūnas un pareizrakstības prasmes, spēju vērtēt savu un citu valodu.
- Pilnveidot izglītojamo sazināšanās prasmes un valodu kultūru (www.visc.gov.lv).
- Sekmēt sadarbību rotaļu laikā- izturoties ar cieņu vienam pret otru.
- Attīstīt uzmanību, lai koncentrētos uz runātāju rotaļas laikā, sekmējot prasmi būt pacietīgam.

Jau no pirmajām klasēm mācību darbība ir jāvirza tā, lai skolēni pēc iespējas vairāk sadarbotos, jo caur sadarbību, saskarsmi tiek veidotas un attīstītas skolēnu sociālās prasmes.

Bērnam pieaugot, par vērtību kļūst vienaudži, veidojas pirmie grupējumi, un draugu vērtējums un attieksme kļūst aizvien nozīmīgāki, tāpēc ļoti svarīgi sekmēt sadarbības prasmju attīstību (Tunne, Nr.1, 11).

Pareizi organizētās mācībās, kur noris skolotāja un skolēna aktīva, saskaņota mijiedarbība, vadošā loma ir pedagogam. J. Babanskis atzīmē, ka mācību procesa normāli funkcionēšanu nodrošina vadības sakari. Tie vispirms izpaužas skolotāja darbībā- mācību procesa plānošanā, organizēšanā, skolēnu darbības regulēšanā un kontrolē pār darbības norisi. Lai mācību process funkcionētu pareizi, jānosaka optimāla attieksme starp skolotāja vadošo lomu un audzēkņu pašu darbību. Pieredze rāda, ka tie skolotāji, kas nedomā skolēnu iniciatīvu, aktivitāti, kas, savu vadošo darbību prasmīgi saskaņo ar skolēnu izzīņas darbību, parasti gūst labus rezultātus (Druviete, 2001, 29).

Demokrātiskas attiecības starp audzēkni un pedagogu paver iespējas mācīšanās un mācīšanās procesu un norisi izveidot citādi. Pirmkārt, jau mācību vide klasē no slēgtas sistēmas pārveidojas par sistēmu, kas ir atvērta izmaiņām, jauninājumiem un kritiskai attieksmei. Līdz ar to informācijas plūsma kļūst divpusēja- no pedagoga uz audzēkņa un no audzēkņa uz pedagogu. Monologa vietā veidojas dialogs. Šīs novitātes virzītājspēks nepārprotami ir ne tikai

pedagoga, bet arī audzēkņu radošā aktivitāte, intuīcija un prāta darbība. Tādejādi dalītā atbildība un savstarpējā akceptēšana rada pozitīvus nosacījumus citam mijiedarbības un mācīšanās veidam klasē- sadarbībai (Liepiņa, 2003, 15).

Lai skolēniem būtu iespēja vingrināties sociālās prasmes apgūvē, jāizvirza sadarbības uzdevumi, kas dod iespēju lietot konkrētu sociālo prasmi. Piemēram, grupas biedri var vingrināties runāt pusbalsī:

- “prāta vētras” laikā, meklējot idejas grupas nosaukumam, emblēmai;
- vienojoties par kādiem jautājumiem vai problēmām diskusijas laikā;
- strādājot pāros, palīdzot viens otram apgūt pareizrakstību vai matemātikas elementus (Liepiņa, 2003, 25).

T. Koķe uzskata, ka skolā noteikti uzsvars būtu liekams uz skolēnu zinātkāres rosināšanu, zināšanu patstāvīgas apguves prasmju izveidi, saskarsmes kultūras iemaņu veidošanu. Ļoti svarīgas ir prasmes mācīties vienam no otra, apvienoties dialogā, apmainīties ar idejām un nodarbības mērķim atbilstošu informāciju. Sadarbība ir līdzeklis, lai noteiktu katra skolēna izzīņas vajadzības. Mūsdienā mācību centrā līdzās pedagogam ir jābūt audzēknim. Pedagoģa un audzēkņa attiecības veidojas, balstoties uz savstarpēju cieņu, abpusēju ieinteresētību un mērķtiecīgu, radošu sadarbību (Žemaite, 2000, 75).

Pedagoģisko priekšmetu mācīšanas process ir divpusējs (pedagoģs – skolēns), tādēļ īpaši aktuāls ir jautājums par konstruktīvas sadarbības realizāciju. Tā nodrošina ne tikai akadēmisku zināšanu apguvi, bet arī sekmē:

- sociālo prasmju apguvi,
- prasmi diskutēt,
- prasmi novērtēt u.c. (Liepiņa, 2003, 65).

Var secināt, ka liekot skolēniem strādāt pārsvarā individuāli, salīdzinoši vairāk tiek respektētas katra audzēkņa personīgās iespējas, bet noteicošā loma audzēkņu sekmju attīstībā (izvēloties gan uzdevuma saturu, gan grūtības pakāpi) ir pedagogam. Tomēr skolēnam ir liegta iespēja mācību procesā dalīties savā pieredzē un saņemt informāciju no klases biedriem. Tas nozīmē, ka audzēkņi darbojas individuāli, lai sasniegtu nepieciešamo rezultātu. Šī vienpersoniskā pieeja, kas nav saistīta ar citu audzēkņu darbību, ierobežo daudzveidību, tiek virzīti pievērst uzmanību tikai savam darbam un novērtēt tikai savas pūles un sasniegumus (Liepiņa, 2003, 13). Tādejādi netiek stimulēta arī sociālo prasmju veidošanās. Līdzās dažādu prasmju attīstībai, ir svarīgi sekmēt arī bērnu sociālo prasmju attīstību- uzklaustīt citu domas,

piedāvāt savas idejas, kritizēt tā, lai neaizvainotu otru. Ko vislabāk iespējams realizēt, piedāvājot bērniem radošus, patstāvīgus uzdevumus, strādājot mazās grupās (Tunne, Nr.1, 10).

4. Pētījums par sociālo prasmju veidošanu speciālo internātpamatskolu bērniem

4.1. Pētījuma metožu apraksts

Praktiskais pētījums, lai noskaidrotu sākumskolas skolēnu sociālās prasmes, tika veikts speciālajā internātpamatskolā.

Izejot no darba teorētiskās daļas analīzes, autore izvirzīja praktiskā pētījuma **mērķi**: ar vērojuma palīdzību, noskaidrot skolēnu savstarpējo saskarsmi, sadarbību un konfliktu risināšanu skolā, kā arī pedagogu viedokli par skolēnu sociālajām prasmēm.

Pedagoģijā tiek izmantotas dažādas pētīšanas metodes. Vienas vai otras metodes izvēli nosaka pētīšanas uzdevumi. Bakalaura darbā izmantotās pētījuma metodes:

- novērošana;
- anketēšana;
- datu apstrāde.

Pētījums par sociālajām prasmēm internātskolā tika veikts, lai noskaidrotu, kādas sociālās prasmes jau ir skolēniem un kādas būtu jāattīsta, kas iespaido skolēnu sociālo prasmju attīstību, kā arī, lai uzzinātu, kādas mācību metodes skolotāji uzskata par vispiemērotākajām, lai attīstītu sociālās prasmes.

Ar anketas palīdzību skolēniem bija iespēja novērtēt savu darbu, tādējādi parādot savu attieksmi pret sevi un klases biedriem.

Pedagoģiskā novērošana ir pedagoģiska metode, ar kuras palīdzību pētniecības rezultāts tiek iegūts tiešas uztveres ceļā dabiskos apstākļos. Šīs metodes priekšrocība ir tā, ka klases audzinātājs pedagoģisko novērojumu var veikt arī iesaistot pārējos pedagoģiskos darbiniekus un vecākus (Balduņš, Raževa, 2004, 19).

Novērošanai kā zinātniskai metodei tiek izvirzītas noteiktas prasības. Tai vienmēr jābūt mērķtiecīgai, jānotiek dabiskos apstākļos, bez iejaukšanās notikumu gaitā.

Novērošana var izdalīt trīs novērošanas tipus: pētnieks – liecinieks (neitrāla persona); pētnieks – procesa līdzdalībnieks; pētnieks – procesa vadītājs (Albrehta, 1998).

Pētījuma daļā pedagoģiskā novērošana tiek izmantota, lai novērotu 3. klases skolēnu savstarpējās attiecības darbības laikā, sadarbības prasmes.

Novērošanas metodes priekšrocības:

- novērotājs parādību fiksē tieši tās norises brīdī;
- novērošanas metode dod pašu notikumu zināšanu;

- novērošana nav atkarīga no novērojamo spējas un gatavības sniegt novērotājam interesējošu informāciju.

Novērošanas metodes trūkumi:

- tieši fiksējot notikumus, vairākas objekta puses gandrīz netiek skartas;
- novērotājam zināmā mērā ir pasīva loma, viņš nespēj aktīvi iedarboties uz objektu, lai to dziļāk iepazītu;
- pastāv varbūtība, ka novērotājs ietekmē procesa dabisko norisi, bet līdz ar to informācija var būt maldīga.

Vērojot skolēnus klasē, ārpus stundu pasākumos, pastaigās, rotaļās, ekskursijās konstatēju:

- ka daži bērni ir smaidīgi, apmierināti, labprāt piedalās pasākumos ar sajūsmu, ir apmierināti;
- ir bērni, kuri stāv maliņā, darbojas atsevišķi (zīmē, raksta, rotaļājas, aplūko ilustrācijas), nevēlās iesaistīties kopīgās rotaļās, spēlēs, ārpus klases pulciņos;
- citi ieņem neitrālu pozīciju, ja uzaicina piedalīties kādā darbībā, viņi piedalās, bet ja nē, tad klusi kaut ko dara;
- bet ir arī tādi, kas nedara neko, traucē citus, skaļi uzvedās, smejas, un konfliktē, radot nekārtības klasē un visā skolā.

Anketēšana ir viena no visbiežāk izmantotajām aptaujas metodēm. Lai veiksmīgi veiktu anketēšanu, nepieciešams pievērst īpašu uzmanību pašas anketas izstrādei (Baldiņš, Raževa, 2001).

Anketas jautājumi tiek sastādīti, vadoties no pētījuma mērķa, tiem jābūt mērķtiecīgiem, rūpīgi pārdomātiem un nepārprotami skaidri formulētiem., uz kuriem aptaujātie sniedz rakstveida atbildi – atbild patstāvīgi vai arī izvēlas kādu no dotajām atbildēm.

Anketas izveidē ir nozīmīgs tās vizuālais izkārtojums. Jautājumi sniedzami salasāmiem burtiem, formulējami ne visai gari, tie obligāti jānumurē. Atbilžu varianti parasti tiek sniegti stabiņā un numurēti. Izvēlētās atbildes respondentam iesaka pasvītrot, apvilkt atbildes varianta numuru ar aplīti, atbildes kārtas numuru nosvītrot ar “X” utt. (Baldiņš, Raževa, 2001).

Visu vecumu skolēni ne vienmēr vēlas atklāt, ko viņi domā un jūt, tāpēc ir jāpiekrīt J. Zelmenim, kurš uzsver, ka anketēšanas materiālu vērtība ir atkarīga no atbilžu patiesīguma un vaļsirdības, tāpēc tās būtu vēlams rakstīt anonīmi.

Anketas izpildē jāievēro prasība, lai respondenti tās aizpildītu ar tādām rakstāmlietām, kuru tintes ilgāk saglabājas, tas ir, neļaut anketas aizpildīt ar zīmuli.

Datu analīze tiek izmantota, lai balstoties uz skolēnu un skolotāju aptauju rezultātiem, izdarītu nepieciešamos secinājumus.

4.2 Sociālo prasmju izvērtējums pētījuma sākumā

Pētījums tika veikts Pelču speciālajā internātpamatskolā 3.klasē. Pētījuma bāzi sastāda 5 skolēni, no kuriem 4 ir zēni un 1 meitene, un 8 sākumskolas pedagogi. Sākotnējās situācijas izpētes posms tika veikts 2015. gada II semestrī. Iegūtie rezultāti sekmēja pētījuma darbības mērķa un uzdevumu apzināšanu un īstenošanu. Pētījums ilga 6 mēnešus. 2015. gada oktobrī situācija tika izpētīta atkārtoti.

Sociālo prasmju iedalījums tika adaptēts pēc D. Lieģenieces sociālo prasmju iedalījuma:

- prot izmantot kopīgu darba vietu un materiālu;
- prot lietot pieklājības frāzes (“labrīt”, “labdien”, “paldies”, “lūdzu”, “uzredzēšanos”);
- prot otrā klausīties, uzklusīt un nepārtraukt.

Izmantojot novērošanas metodi, sociālās prasmes tika vērotas- mācību stundās, sadzīves situācijās ar vienaudžiem un pieaugušajiem. Novērojumos gūtie rezultāti ir atspoguļoti tabulā (*skat. 4.tabulu*).

4.tabula. Sociālo prasmju izvērtējums pētījuma sākumā

Bērnu vārdi	Prot izmantot kopīgu darba vietu un materiālu			Prot lietot pieklājības frāzes			Prot otrā klausīties, uzklusīt un nepārtraukt		
	P	D	N	P	D	N	P	D	N
<i>Anna</i>	*				*		*		
<i>Edijs</i>		*			*			*	
<i>Kristers</i>		*		*				*	
<i>Kārlis</i>		*			*				*
<i>Māris</i>	*				*			*	

P-prot; **D**- daļēji; **N**- neprot.

Pamatojoties uz veiktajiem novērojumiem, tika sastādīts katra bērna raksturojums.

Anna- internātskolā mācās otro gadu. Ir septītais bērns ģimenē. Klasē mācās arī meitenes brālis. Mācību stundās centīga, labi un apzinīgi veic uzdevumus. Prot dalīties ar savām mantām. Problēmas nesagādā strādāt ar vienu materiālu. Meitene pēc dabas ir kautrīga, tāpēc reizēm nepasveicina pieaugušo. Bet, ja pieaugušais ir uzsvēris kādu no pieklājības frāzēm, arī Anna ar to atbildēs. Anna ir uzmanīga un centīga, tāpēc klausīties nav problēmu. Meitene labprāt klausās citos. Un, ja kāds no bērniem nav dzirdējis stāstīto, vienmēr atkārtos.

Edijs- internātskolā mācās otro gadu. Ģimenē ir vidējais bērns. Šajā skolā mācās arī zēna brālis. Pēc dabas ir lēns. Savas vajadzības neizprot, ir citu uzspiestas, visbiežāk zēna mātes. Vērojama vienaldzīga attieksme pret apkārt notiekošo, neizrāda interesi, vēlmi iesaistīties. Zēnam trūkst pārliecība par sevi. Neizrāda emocijas. Nenovērtē savas prasmes un spējas. Labprāt darbojas vienatnē. Bieži vērojams, ka nesadzird sacīto, jo ir "aizsapņojies".

Kristers- arī internātskolā mācās otro gadu. Klasē mācās māsa. Ir klasē vecākais. Mīl ieviest savu kārtību, pieņem tikai savu taisnību. Patīk būt situācijas noteicējam. Pārāks klasē par citiem bērniem, gan mācībās, gan sadzīvē. Kā vērtību uzskata savas zināšanas, par kurām lepojas. Labprāt palīdz klases biedriem mācībās, jo pašam labi padodas. Spēj loģiski spriest. Bieži vēlas būt pārāks par citiem, tādēļ grūti sadarboties, uzklaustīt citus. Lieto pieklājības frāzes.

Kārlis- internātskolā mācās otro gadu. Ļoti kustīgs. Nevalda pār savām emocijām. Visas nesaprašanās atrisina ar spēku. Konfliktē arī ar citu klašu skolēniem. Kaitina tos. Tādēļ zēna sadarbības prasmes vērtējamas kā negatīvas. Grib būt klasē stāvokļa noteicējs, nemīl uzklaustīt citus. Nespēj savai rīcībai pieiet kritiski. Nespēj uzklaustīt citus, paliek agresīvs. Alkst uzslavas. Dusmu uzplūdā nespēj lietot pieklājības frāzes, drīzāk ir rupjš.

Māris- šajā klasē un skolā mācās no pirmās klases. Ir jaunākais bērns piecu bērnu ģimenē. Zēnam ir dvīņu brālis. Zēnam ir grūtības mācībās, bet uzdoto pilda cītīgi. Patīk uzslavas. Izpalīdz tiem, kas viņam palīdz, reizēm skops. Centrēts uz sevi. Ātri iekaist dusmās, ja kāds nodara pāri, vai izsaka aizrādījumu. Reizēm sagādā grūtības otrā klausīties.

4.3 Rotaļa, kā sociālo prasmju veidotāja latviešu valodas stundās

Rotaļā bērns apgūst tās iemaņas, kas nepieciešamas dzīvei sociālā vidē – prasmi sadarboties ar citiem, veidot attiecības starp vienaudžiem. Ar skolēniem, kuriem saskarsmes prasmes nav attīstītas pietiekami augstā līmenī, jāstrādā īpaši. Ja saskarsmes grūtības netiek novērstas vai vismaz mazinātas, tad skolēnam ir grūtības ar pašvērtības, pašcieņas attīstību, veidojas negatīva attieksme pret skolu, mācībām, skolotājiem un vienaudžiem. Tādēļ jāveido brīvas attiecības, kur bērns var justies fiziski, garīgi un emocionāli drošs, nebaidītos izteikties un darboties. Videi, kur bērns darbojas ir ļoti liela nozīme. Tikai labā vidē, var būt jebkurai darbībai pozitīvi rezultāti. Bērnam jājūtas drošam, viņam nedrīkst būt baiļu sajūta, jāzina, ka nesaņems negatīvu novērtējumu. Saskarsmes prasmju veidošanā svarīga nozīme panākumiem, sasniegumiem – kaut nelieliem. Pedagogiem tas jāievēro, jāsniedz pozitīvais vērtējums, kurš rada pacēlumu, ticību saviem spēkiem, ceļ pašapziņu. Panākumu izjūta katram ir ļoti svarīga. Strādājot ar bērniem, pārlicinājos, ka ļoti labi var attīstīt saskarsmes prasmes ar dažādu vingrinājumu un rotaļu palīdzību. Kopīgs prieks, kopīgas pūles, savstarpējā mijiedarbība ir rotaļas virsotne, tomēr tas ne vienmēr notiek. Ļ. Vigotskis rotaļu nosauc par “ patvaļas un brīvības valstību”, bet E. Klapareds uzsver, ka spēle nav nekas cits kā fantāzijas īstenošana; pat tad, ja bērns atdarina, viņš to dara spēles veidā (Omārova, 1998, 27). Savukārt D. Elkoņins uzsver, ka apgūstot spēlē normas, kas ir cilvēku savstarpējo attiecību pamatā, tā kļūst par morāles skolu, un nevis priekšstats, bet gan darbībā (Omārova, 1998, 27).

Spēlējot dažādas spēles, bērns:

- sagatavojas iespējamiem uzvedības veidiem.
- dzīvei nepieciešamām lomām.
- mācās saprast, interpretēt un pieņemt par realitāti dažādas parādības.
- mācās iesaistīties darbībās, kas attīsta būtiskas motivācijas jomas – intereses, vēlmi palīdzēt, saskarsmi u. c.
- mācās analizēt savu darbību.
- kontrolēt sava acumirkļa vēlmes.
- paskatīties uz situāciju no otra viedokļa.
- sadarboties ar citiem.

Rotaļā bērnam veidojas īpašs domāšanas darbības plāns, kas tieši nesakrīt ar praktisko darbības plānu. Saistībā ar dažādu lomu izpildi, sevišķi sižetiskajās un dramatisācijas rotaļās, domāšanas darbībā parādās kvalitatīvas izmaiņas -

- attīstības iztēlē;

- spēja nostāties otra pozīcijā.

Ar dažādu vingrinājumu palīdzību var iemācīt bērnus veidot pozitīvu saskarsmi ar vienaudžiem un pieaugušajiem, apmierināt sociālās vajadzības – pēc piederības kādai grupai, pēc savstarpējām simpātijām, pēc adekvāta pašvērtējuma, apzinoties sevi kā neatkārtojamo indivīdu utt. Tādēļ darba autore rotaļu metodi pielietoja un veidoja konspektus latviešu valodas stundām (*skat. 3.pielikums*).

Ž. Solomonovam ir izstrādāta aktīvo spēļu terapija. Viņš rada situāciju, interesi par spēli. Piemēram, “iedomāsimies, ka...” vai “paspēlēsim, it kā...”.

Interesanta pieredze ir A. Spivakovskai. Viņa ir izstrādājusi spēļu terapiju bērniem ar garīgo aizturi. Šī spēļu terapija balstās uz brīvu bērnu rotaļu, kuras laikā var veikt diagnosticēšanu, gan korekciju (Vorobjovs, 1996).

Strādājot ar bērniem speciālajā skolā jāņem vērā, ka liela nozīme ir pedagogam, jo saskarsmes prasmju un iemaņu attīstībā, kā uzvedības etalons un autoritāte, dominē pieaugušais. Pedagogs var ietekmēt bērna skatījumu uz notikumiem, attieksmi un pārdzīvojumus. Tiek veidota atgriezeniskā saite, svarīgi, lai tā būtu pozitīva, tad bērns saņem vizuālo, vārdisko, emocionālo informāciju, kas apliecina, ka viņa darbības ir pozitīvas un vajadzīgas, ka tiek atzīta viņa kompetence. Pretējā gadījumā – negatīva atgriezeniskā saite liek bērnam apzināties savu mazvērtību, jo no priekšstata, kāds es esmu, kāds es liekos citiem un no priekšstata par to, kā citi vērtē mani, rodas pašvērtējums. Psihologu pētījumi pierāda, ka rotaļa ir viena no metodēm, kas it kā dabiskā, neuzspiestā veidā attīsta bērna saskarsmes prasmes, izraisa bērniem spilgtus pārdzīvojumus, veido biedriskumu, draudzības un citas tikumiskās jūtas, attīsta drosmi, pašapziņu, rada līdzpārdzīvojumu citu priekiem un bēdām. Rotaļā pārveidojas bērna gribas darbības motīvi. Ja bērna darbības mērķis un motīvs sakrīt, tad tas sekmē viņa gribas attīstību. Rotaļā attīstās arī visi izziņas procesi, tā, piemēram vieglāk iegaumē (Lieģeniece, 1992, 24).

Rotaļās svarīgs ir saskarsmes stils un īpaši kombinācija – pieaugušais plus bērns. Skolēniem, sevišķi jaunākajā skolas vecumā, ir vēlme darboties kopā ar pedagogu.

Speciālo skolu bērniem rotaļu procesā veidojas uzticēšanās vai neuzticēšanās, apņēmība vai šaubas, darbīgums vai pasivitāte. Par to kura no tām kļūs dominējošā, atkarīgs no pedagoga meistarības. Kā teorētisko bāzi savā praktiskajā darbībā izmantoju D. Lieģenieces, D. Dzinteres, A. Vecgrāves atziņas par rotaļas nozīmi bērna attīstībā, par tās būtību, galvenajiem uzdevumiem.

Visā rotaļu procesā svarīgi ir mācīt bērnus sadarboties ar citiem. Tas nozīmē – gan piekāpšanos, gan izvairīšanos, gan kompromisu, gan konkurenci. Bērnam jāsaprot, ka nepastāv tikai viena iespēja kā rīkoties attiecīgā situācijā. Vienmēr pastāv vēl arī citi rīcības veidi, kurus

jāmācās atrast un pielietot. Rotaļas pedagoģisko nozīmi nosaka tas, ka bērnam tajā ir iespēja paust visu, ko viņš jūt sevī un pārdzīvo. Rotaļā viņš var nodoties kādai darbībai ar visu savu enerģiju. Bērnu jūtu un pārdzīvojumu izpausmes rada pedagogam iespēju redzēt, novērtēt un veidot viņa iekšējo pasauli.

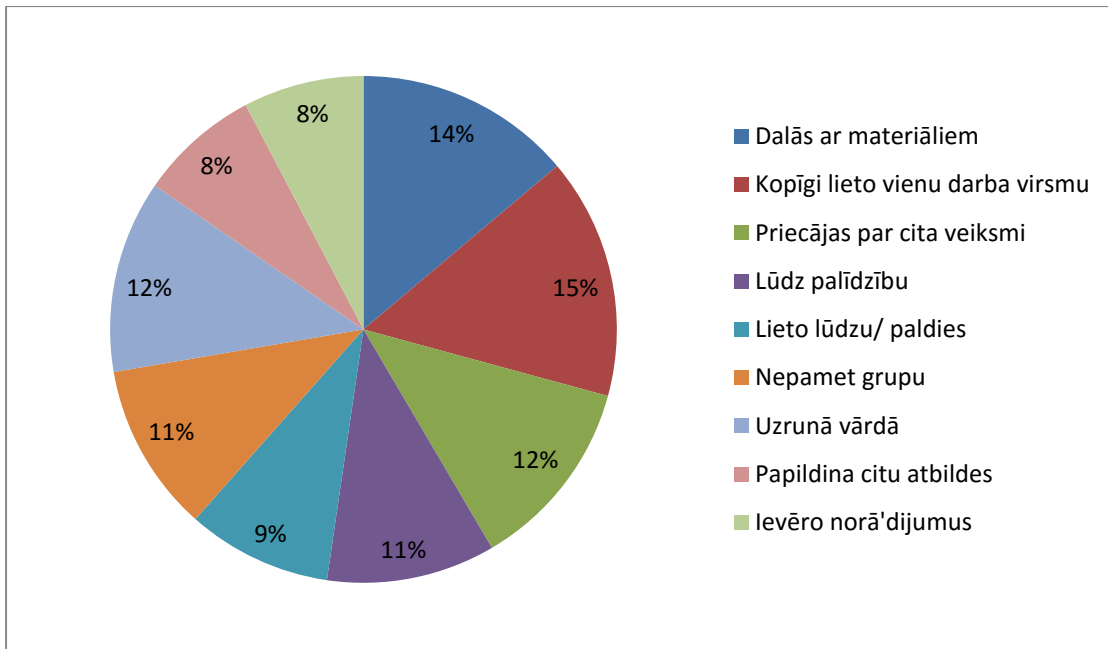
4.4 Skolotāju anketas rezultāti un to analīze

Pētījumā piedalījās Pelču speciālās internātpamatskolas- attīstības centra sākumskolas skolotāji. Skolotājiem tika piedāvāta anketa (skat. pielikumu nr.1) un novērošana mācību stundās.

Anketā bija iekļauti šādi jautājumi:

1. Kuras sociālās prasmes visvairāk piemīt jūsu klases skolēniem? Izvēlieties 10 prasmes un sarindojiet tās pēc svarīguma pakāpes!
2. Kuras no sociālajām prasmēm pietrūkst un būtu visvairāk nepieciešams attīstīt jūsu klases skolēniem? Izvēlieties 10 prasmes un sarindojiet tās pēc svarīguma pakāpes!
3. Kas, jūsuprāt, iespaido skolēnu sociālo prasmju attīstību?
4. Kādas mācību metodes, jūsuprāt, būtu vispiemērotākās, lai attīstītu sociālās prasmes sākumskolā?

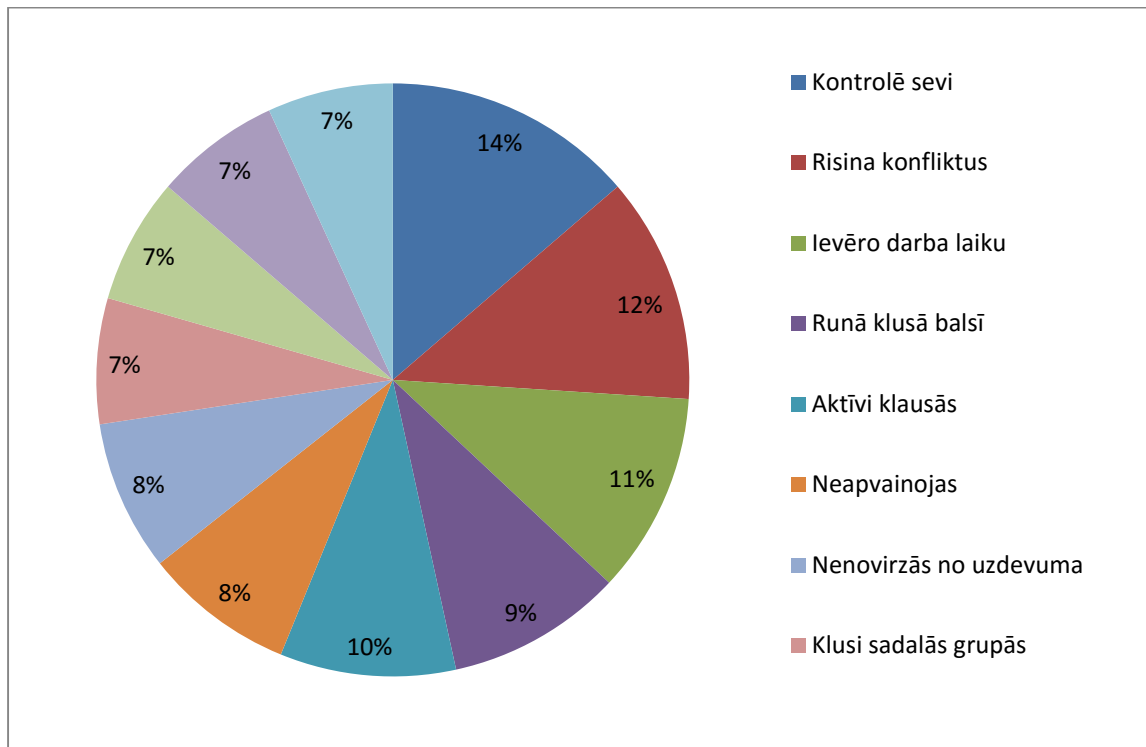
Uz jautājumu „*Kuras sociālās prasmes visvairāk piemīt jūsu klases skolēniem?*” skolotāju atbildes tika apkopotas diagrammā (*skat. Iattēls*).

Bija arī tādi atbilžu varianti, kurus skolotāji neatzīmēja vispār, tas liecina par to, ka ir prasmes, kuras skolēniem vēl ir jāapgūst, *piemēram, klusu sadalās grupās, kritizē idejas nevis cilvēkus, rezumē, pārfrāzē, kontrolē sevi.*

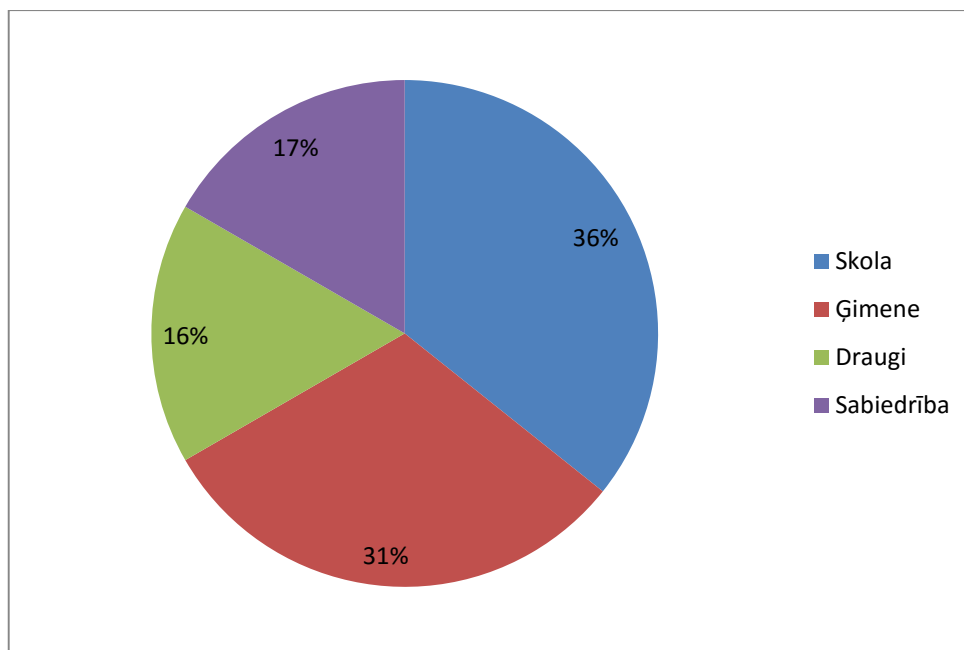
Uz jautājumu “*Kuras no sociālajām prasmēm pietrūkst un būtu visvairāk nepieciešams attīstīt jūsu klases skolēniem? Izvēlieties 10 prasmes un sarindojiet tās pēc svarīguma pakāpes!*” skolotāju atbildes tika apkopotas diagrammā (skat. 2 attēls).

2.attēls

Ir arī prasmes, ko skolotāji nemaz nav atzīmējuši, *piemēram, dalās ar materiāliem, ir uzstājīgi, ir laipni, izskaidro ideju*. No tā var secināt, ka šīs prasmes skolēniem jau tāpat ir labi attīstītas. Un tās noteikti vēl pilnveidosies, neatkarīgi no tā, vai skolotāji īpaši domās par šīm prasmēm. Bērns uz skolu jau atnāk kā sociāla būtne. Viņam ir pieredze uzrunāt kādu vārdā, dalīties ar mantām, strādāt ar dažādiem materiāliem. To māca gan ģimenē, gan pirmsskolas izglītības iestādē. Pamatojoties ne tikai uz aptaujas rezultātiem, bet arī novērotajām mācību stundām, var konstatēt, ka ne visi skolēni prot kontrolēt sevi, tas savukārt rada grūtības skolotājam vadīt mācību stundu, risināt konfliktus, ievērot darba laiku.

3.attēls

Uz jautājumu *“Kas, jūsuprāt, iespaido skolēnu sociālo prasmju attīstību?”* (skat.3attēls) skolotāju viedokļi ir - pamatskolas pedagogi atzīst, ka svarīgāka ir skola, tad ģimene. Šajā vecumposmā skolēniem jau ir savi draugu grupējumi, tāpēc draugu viedoklis arī kļūst svarīgs. Pedagogi ir ievērojuši, ka ne mazāka loma sociālo prasmju veidošanā ir sabiedrībai un citiem apkārt esošajiem cilvēkiem – skolas kolektīvs, radinieki, klases kolektīvs. Bērni ir mūsu sabiedrības spogulis. Viņi savā ikdienā – spēlēs, rotaļās, sarunās – atveido pieaugušo pasauli.

Uz jautājumu *“Kādas mācību metodes, jūsuprāt, būtu vispiemērotākās, lai attīstītu sociālās prasmes sākumskolā?”*

Pēc skolotāju viedokļiem var secināt, ka vispiemērotākās metodes, lai attīstītu sociālās prasmes, ir darbs grupās, lomu spēles, situāciju izspēlēšana un analizēšana, ekskursijas, filmu skatīšanās un pārrunāšana.

4.5 Sociālo prasmju izvērtējums pētījuma beigās

Pēc novērojuma pētījuma sākumā, kurā atklājās, ka ne visiem klases bērniem sociālās prasmes ir pietiekami apgūtas ar organizētajām rotaļām. Pētījuma beigās tika atkārtoti noskaidrots, vai ar rotaļu palīdzību ir uzlabojušās sociālās prasmes, kuras pētījuma sākumā bija vājākas. Tādēļ tika veikts atkārtots bērnu novērtējums. Iegūtie rezultāti tika atspoguļoti tabulā (*skat. 5.tabulu*).

5.tabula. Sociālo prasmju izvērtējums pētījuma beigās

Bērnu vārdi	Prot izmantot kopīgu darba vietu un materiālu			Prot lietot pieklājības frāzes			Prot otrā klausīties, uzklausīt un nepārtraukt		
	P	D	N	P	D	N	P	D	N
<i>Anna</i>	*			*			*		
<i>Edijs</i>	*			*			*		
<i>Kristers</i>	*			*			*		
<i>Kārlis</i>		*		*				*	
<i>Māris</i>	*			*			*		

P-prot; **D**- daļēji; **N**- neprot.

Atkārtojot novērošanu, lielākajai daļai bērnu, tika konstatēti sociālo prasmju uzlabojumi. Sekos atkārtots šo bērnu raksturojums un skaidrojums, kādās situācijās un vadītajās rotaļās tika novēroti uzlabojumi.

Anna- pētījuma sākumā meitenei tika novērots, ka daļēji lieto pieklājības frāzes. Šī prasme pētījuma laikā uzlabojās, kad tika izspēlēta rotaļa “Labo vārdu veikals”. Meitene ļoti atvērās spēles laikā, kļuva drošāka, pārliecinātāka par sevi. Spēles laikā ieguva maksimālo punktu skaitu. Arī ikdienā ir novērojams, ka meitene vairāk lieto pieklājības frāzes gan ar klases

biedriem, gan pasniedzējiem. Īpaši jāuzsver, ka ar tādiem pasniedzējiem, kurus iepriekš nebija sveicinājusi savas kautrības dēļ.

Edijs- pētījuma sākumā tika novērots, ka zēns daļēji lieto pieklājības frāzes, gan saskarsmē ar vienaudžiem, gan skolotājiem. Pētījuma laikā šī prasme uzlabojās. Vislabāk tas bija pamanāms rotaļas laikā “Labo vārdu veikals”. Pētījuma sākumā, zēns pat nevēlējās iesaistīties šajā rotaļā, tad pētījuma beigās Edijs bija pirmais, kas piedāvāja spēlēt šo rotaļu. Un vienmēr pirmais vēlējās būt pircējs.

Kristers- pētījuma sākumā zēna uzvedībā bija novērots, ka vēlas būt pārāks par citiem skolēniem. Viņa pārākums izpaudās arī nevēlēšanos dalīties ar kopīgu materiālu un darba vietu. Kristeram šī prasme uzlabojās pētījuma beigās, un visspilgtāk to varēja pamanīt “Atceries mani” rotaļas laikā. Kad zēnam ar drupas biedru bija jāatrod saistošs attēls. Un pēc tam paslēptais jāatmin.

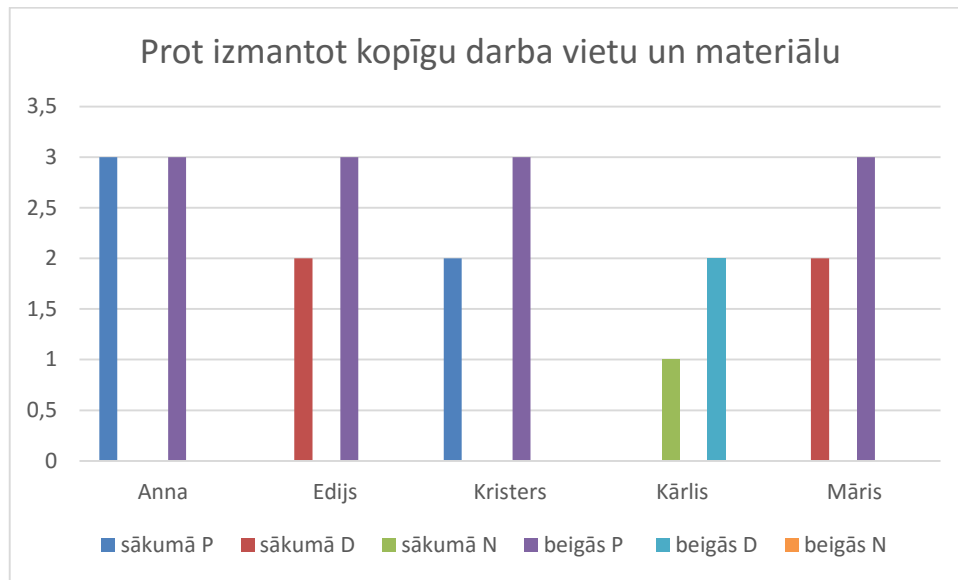
Kārlis- pētījuma sākumā Kārlim bija vērojams zems pašvērtējums. Zēns nelabprāt sadarbojās, bieži pārtrauca citus. Šī prasme Kārlim uzlabojās, un vislabāk to bija pamanīt rotaļā “Kurš to teica?”. Pētījuma sākumā zēns šajā rotaļā atteicās piedalīties un rokas sakrustojis uz krūtīm skatījās citu darbībā. Vairākkārt spēlējot šo rotaļu zēns atvērās un ļoti labprāt pieņēma un ievēroja rotaļas noteikumus. Rotaļas laikā “Atceries mani” Kārlis parādīja ļoti labas sadarbības prasmes un bija kā paraugs citiem.

Māris- pētījuma sākumā zēnam bija vērojama vēlme pārtraukt citus, neuzklausīt un pat pasmieties par otru. Šī prasme uzlabojās pētījuma laikā. Ko vislabāk bija pamanīt rotaļas “Ko tu dzirdi?” laikā. Zēns labprāt dalījās savā pieredzē. Pacietīgi un ar lielu interesi uzklausīja citu stāstījumu. Labas sadarbības prasmes Mārim bija vērojamas rotaļas “Atceries mani” laikā. Kurā palīdzēja savam grupas biedram atminēt kartītē attēloto dzīvnieku. Pēc tam pastāstīja savu pieredzi un atgadījumus.

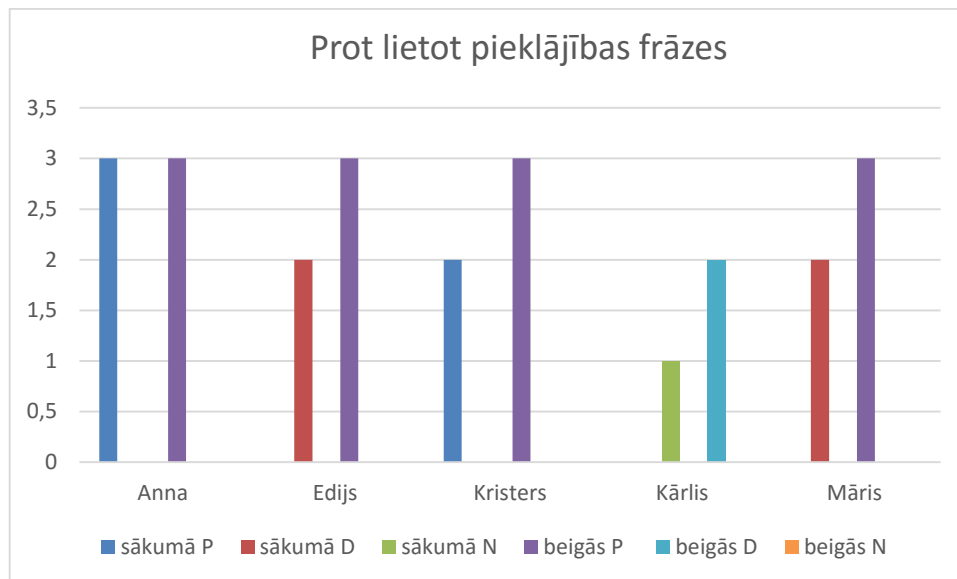
4.6 Sociālo prasmju rezultātu salīdzinošā analīze

Veicot pētījumu darba autore vēlējās salīdzināt skolēnu prasmi izmantot vienu darba vietu un materiālu pētījuma sākumā un beigās (*skat.4 attēlu*).

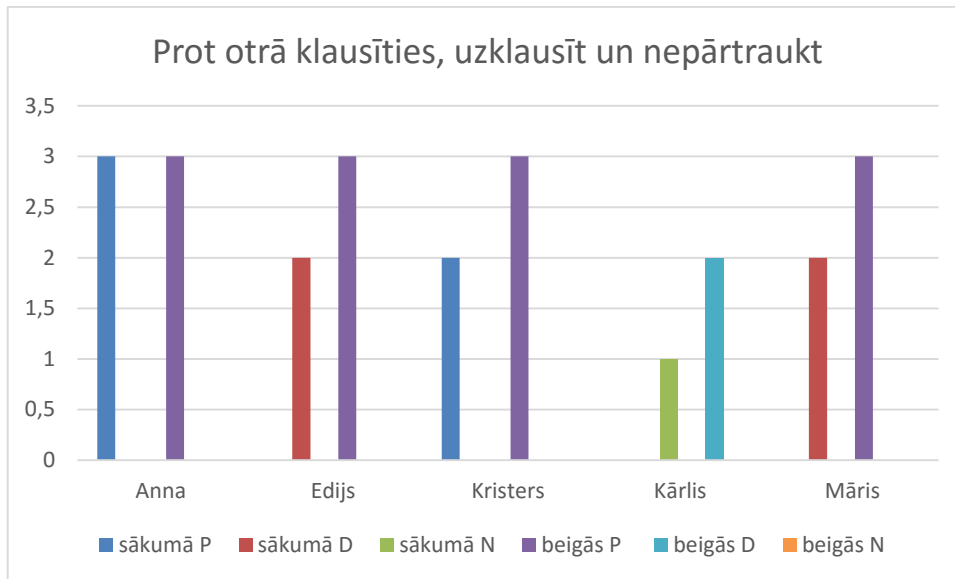
4.attēls

Apkopojot datus var secināt, ka pētījuma beigās lielākā daļa skolēnu Edijam, Kristeram, Kārlim un Mārim ir uzlabojušās sociālās prasmes- skolēni prot izmantot vienu darba vietu un materiālu. Pētījuma sākumā tika novērots, ka šī prasme skolēniem ir attīstīta daļēji, kas izpaudās kā vēlme būt noteicošiem, līderiem klasē, pat parādīt savu varu. Pētījuma beigās šīs īpašības ir mazinājušās, tādēļ var atzīmēt, ka šī prasme ir apgūta.

Salīdzinot pieklājības frāžu lietošanu (*skat. 5.attēlu*) pētījuma sākumā, var secināt, ka Kārlim šī prasme pētījuma sākumā nebija, dēļ zēna svārstīgā rakstura un nevēlēšanās savaldīt savas emocijas. Edijam un Mārim šī prasme bija daļēji attīstīta, jo zēni pēc dabas ir klusāki, kautrīgāki kā citi klases bērni, tāpēc pieklājības frāzes lietoja retāk. Bieži tās bija reizes, kad zēniem tika atgādināts par to lietošanu. Pētījuma beigās zēni ir atvērušies, kļuvuši drošāki, nosvērtāki un pārliecinātāki par sevi, tādēļ tiek atzīmēts, ka pētījuma beigās šī prasme ir apgūta.

Izvērtējot skolēnu prasmi klausīties, uzklausīt un nepārtraukt (*skat. 6.attēls*), var secināt, ka pētījuma sākumā negatīvs vērtējums ir Kārlim, dēļ zēna impulsīvā rakstura īpašībām. Diagrammā vērojams, tikai vienam no novērotajiem grupas bērniem šī prasme ir daļēji apgūta. Pārējiem skolēniem tika atzīmēts ka prot klausīties, uzklausīt, nepārtraukt citus. Pēc veiktā pētījuma un atkārtotā novērojuma varēja secināt, ka šī prasme ir uzlabojusies visiem klases bērniem. Kopumā var secināt, ka iegūtie rezultāti pētījuma sākumā un beigās liecina par to, ka bērniem, kuriem sociālās prasmes sākumā tika novērotas kā vājākas, pētījuma beigās uzrāda pozitīvu rezultātu. Tātad, rotaļas ir palīdzējušas uzlabot bērnu sociālās prasmes.

Secinājumi

1. Daudzas bērnu problēmas rodas sociālā kontekstā, tāpēc sociālo prasmju mācīšana, ir viena no svarīgākajām pieejām, darbā ar bērnu sociālajām grūtībām. Sociālo prasmju apguve ietekmē katra indivīda socializācijas kvalitāti. Socializācijas un sociālo prasmju apgūšanas process bērniem ar garīgās attīstības traucējumiem ir sarežģīts dažādu pedagoģiski psiholoģisko īpatnību dēļ, tas ietekmē sociālo mijiedarbību ar vienaudžiem un pedagogiem, rada problēmas attiecību veidošanā un sadarbībā gan mācību procesā, gan praktisko pienākumu veikšanā, gan ārpusklases pasākumos.
2. Analizējot jāsecina, ka sociālo prasmju veidošanā jāakcentē atbilstošākās darbības koncepcijas un metodes, kas balstās uz sociālo prasmju veidošanu sadarbības un mijiedarbības ceļā, ievērojot skolēnu pedagoģiski – psiholoģiskās īpatnības. Kā rāda pētījuma rezultāti mācīšanās sadarbojoties dod iespēju balstīties uz pieredzi, māca prasmi izteikt savu viedokli un atzīt atšķirīgu viedokli, mācās strādāt komandā, pieņemt lēmumus, uzņemties atbildību problēmu risināšanā, mācās būt izturīgam, tikt galā ar grūtībām. Lai nodrošinātu saskarsmes iemaņu pilnveidošanu, skolēniem ir nepieciešams kopīgi meklēt risinājumu, tā veidojot prasmi klausīties otrā un izrādīt cieņu.
3. Rotaļa, kā svarīga bērna darbība ir nozīmīga sociālo prasmju sekmētāja. Tajā bērns mācās, sapņo, gūst pieredzi, domā, jo tā palīdz izprast sevi un citus. Svarīgi, ka rotaļā bērns gūst sev prieku, un tieši prieks ir tas, kas rada labu garastāvokli, pozitīvas emocijas un sekmē labas attiecības. Rotaļa attīsta izziņas, emocionālo, sociālo, lasītprasmes un valodas jomu. Tieši rotaļā bērns sevi netīši sagatavo dzīves darbībai. Rotaļā bērni mācās sadarboties, uz klausīt, cienīt otru.

Ieteikumi skolotājiem

V. Levī izvirza četrus principus pedagogam, ko nepieciešams pielietot rotaļās:

- Iedziļinies!
- Radi labvēlīgu atmosfēru;
- Cildini!

Speciālo skolu bērniem rotaļu procesā veidojas uzticēšanās vai neuzticēšanās, apņēmība vai šaubas, darbīgums vai neuzticēšanās, darbīgums vai pasivitāte. Par to, kura no tām kļūs dominējošā, atkarīgs no pedagoga meistarības, tādēļ nodarbībās pedagogam jāievēro:

- Vecuma īpatnības bērna attīstības īpatnība (kas tieši sagādā grūtības saskarsmē). Attīstīt sociālās prasmes izmantojot atbilstošus verbālos un neverbālos komunikācijas līdzekļus.
- Metožu un paņēmieni piemērotība. Sistemātiski un regulāri veicot sociālo prasmju apguves izpēti un izvērtēšanu, rezultātu analīzi, būs iespējams izvirzīt konkrētus mērķus un uzdevumus katram skolēnam viņa sociālo prasmju attīstībai. Veidot katra skolēna individuālo sociālo prasmju apguves plānu kopā ar izglītības iestādes atbalsta komandas personālu (psihologs, sociālais pedagogs, medicīnas darbinieks).
- Kļūstiet par paraugu skolēnam, jo sākumskolas vecumposmā skolēni atdarina pieaugušo. Veidojiet tādu vidi, ko vēlaties, lai skolēni atdarina.
- Pieradiniet skolēnus ievērot izglītības iestādes iekšējās kārtības noteikumus, tas palīdzēs skolēniem iekļauties dažādās sabiedrībā pieņemtās situācijās.
- Darboties ar skolēniem praktiski. Tikai praktiski darbojoties skolēni ar garīgās attīstības traucējumiem apgūst prasmes un iemaņas. Skolēniem nepieciešama mācību materiālu strukturēšana, vienkāršoti teksti un sadalīti loģiskās vienībās. Svarīgi ir ne tikai saturs, bet arī klausīšanās. Ja tiek uzdoti papildjautājumi. Liekat stāstīt pēc attēla, atveidot stāstīto situāciju ar rotaļu metodēm.
- Pievērst uzmanību kustību atmiņas traucējumu korekcijai, gan rotaļās, gan mācību stundās, gan praktiskajā darbā.
- Veidojiet sekmīgu saskarsmi pedagogam ar bērniem, respektējot viņa intereses un individuālās īpatnības. Veiciniet sadarbību skolēnu starpā.
- Vingriniet adekvāti izteikt savas emocijas, jūtas, atpazīt tās. Palīdziet skolēnam izveidot uzvedību, kura būtu pieņemama kā sabiedrībai, tā sev pašam (Rēzeknes augstskolas speciālās izglītības laboratorija).

Literatūras saraksts

1. Albrehta Dz. (1998). *Pētīšanas metodes pedagogijā*. – R: Mācību grāmata.
2. Andersone R. (2004). *Pusaudžu sociālo prasmju veidošanās*. Rīga: RaKa.
3. Anspoka Z. (2008). *Latviešu valodas didaktika*. Rīga: RaKa.
4. Baldiņš A., Raževa A. *Klases audzinātāja darbs skolēnu personības izpētē*. – R: Pētergailis.
5. Balsons M. (1998). *Kā izprast klases uzvedību*. Rīga: Lielvārds.
6. Druviete I. (2001). Katram sava valoda. Dienas speciālizlaidums. 17. septembris.
7. *Dzīves jautājumi VII*. (2000) Rīga.
8. Freidenfelds I., Ūsiņš V. (1985). *Mācību procesa pilnveide skolā*. -R: Zvaigzne.
9. Gudjons H. (2007). *Pedagoģijas pamatatziņas*. Rīga: Zvaigzne ABC.
10. Kļaviņa L., Pavloviča G. (2010). *Dzīves prasmju apmācības programma Pusceļa mājā personām ar garīgās attīstības traucējumiem*. Rīga: SDSPA Attīstība.
11. Kušnere I. (2011). *Punktiņš, punktiņš, komatiņš...* Rīga: Jumava.
12. Laiveniece D. (2003). *Valodas mācības pusaudzim*. Rīga: RaKa.
13. Lieģeniece D. (1992). *Bērns- pasaulē, pasaule- bērņā*. Rīga: Zvaigzne.
14. Lieģeniece D. (1999). *Kopveseluma pieeja audzināšanā*. Rīga: RaKa.
15. Liepiņa S. (2003). *Speciālā pedagoģija*. Rīga: RaKa.
16. *Mācīsimies sadarbojoties*. Grigules L., Silovas I. redakcijā. (1998). Rīga: Mācību grāmata.
17. Odiņa I. (2004). *Skolotāju sociālo prasmju pilnveide profesionālās tālākizglītības procesā*. Rīga: Latvijas Universitāte.
18. Omārova S. (1996). *Cilvēks dzīvo grupā*. Rīga.
19. Omārova S. (1998). *Cilvēks runā ar cilvēku*. Rīga: SIA Kamene.
20. Plaude I. (2003). *Sociālā pedagoģija*. Rīga: RaKa.
21. Plotnieks I. (1988). *Psiholoģija ģimenēm*. Rīga: Zvaigzne.
22. Pļavniece M., Škuškovnika D (2002). *Sociālā psiholoģija pedagogiem*. Rīga: RaKa.
23. *Rēzeknes augstskolas speciālās izglītības laboratorija* (2013). Rīga: VISC.
http://method.gauja.org/wpcontent/gallery/2014/logoped/garig_traucejum_2014_02_01/rokasgramat/garig_traucejum_rokasgramat.pdf (skatīts 05.11.2015.).
24. Rudņicka Z., Ukstiņa R., Elme A. (2002). *Ģimeņu izglītība sociālajā pedagoģijā*. Rīga: RaKa.
25. Rubana I.M. (2000). *Mācīties darot*. Rīga: RaKa.
26. *Sabiedrība, integrācija, izglītība*. Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. Surikova S., Mežāre M., Truskovska Ž. u.c. (2008). Rēzekne.
27. *Sociālā darba terminoloģijas vārdnīca*. 2000). Rīga, 2000.

28. *Sociālais darbs skolā. Prakse, politika un pētījumu perspektīvas.* (2001). Rīga: Jumava.
29. *Sociālā pedagoģija: izglītības un sociālās vides mijiedarbības sociāli pedagoģiskais aspekts I.* Zinātnisko rakstu krājums. Nikolajeva D., Kačevska E. u.c. (2008). Liepāja: LiePa.
30. *Sociālā pedagoģija: izglītības un sociālās vides mijiedarbības sociāli pedagoģiskais aspekts II.* Zinātnisko rakstu krājums. Briško B., Kaža A. u.c (2010). Liepāja: LiePa.
31. Špona A. (2001). *Audzināšanas teorija un prakse.* Rīga: RaKa.
32. Strods G. (1999). *Sociālo prasmju attīstīšana ar interaktīvo mācību metožu un folkloras deju palīdzību:* - Rēzekne: RA izdevniecība.
33. Tunne I. Vai esat pamanījuši pārmaiņas sākumskolas bērna psihē? // Skolotājs.- Nr.1(19).
34. Vikmane B. (2009). *Socializācija ģimenē.* Liepāja: LiePa.
35. Vilciņa A. (2009). *Sociālā pedagoģija: teorija un prakse.* Rīga.
36. Vorobjovs A. (1996). *Psiholoģijas pamati.* Rīga: Mācību līdzeklis.
37. Žemaitē I. (2000). *Sadarbības prasmes kā līdzeklis humānas, radošas personības pašattīstībai.*
// Kurp un kā mēs ejam izglītībā? – R: Vārti.
38. Андреева Г.М. (1980). *Социальная психология.* Москва.
39. Современные исследования. (1991). *Социальный конфликт.* Москва.
40. Цукерман Г.А. (2000) Как младшие школьники учатся? – М.–П.: «Эксперимент».
41. Nelson J., Lott L., Glenn H. S. (1997) *Positive Discipline in the Classroom.- USA: Prima Publishing.*
42. Kutnick P. J. (1988) *Relationships in the Primary School Classroom.- London: P. C. P. Paul Champman Publishing Ltd.*
43. www.visc.gov.lv/specizglitiba/dokumenti/programmas/latv.valoda1.-9.-spec.pdf (skatīts: 22.04.2013.)
44. www.likumi.lv/doc.php?id=20243. (skatīts: 05.11.2015.)

Pielikumi

Attīstības dinamikas vērtēšanas kritēriji (1. -4.kl.)

<p>1.Attieksme pret mācībām:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ optimāls – 5 balles – nopietna attieksme pret mācībām, darbojas sistemātiski, cenšas mācīties patstāvīgi, ✓ pietiekams – 4 balles - sistemātisks darbs, nepieciešama pārbaude, ✓ vidējs – 3 balles - nepietiekams patstāvīgs darbs, regulāra pedagoga palīdzība, pārbaude, ✓ zems – 2 balles – mācību procesā iesaistās ar piepūli, mācības neinteresē, reizēm iesākto darbu paveic, ✓ ārkārtīgi zems – 1 balle – mācības neinteresē, ignorē skolotāja prasības, pavirši un bezatbildīgi attiecas pret mācību darbu. 	<p>2.Uzvedība:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ optimāls – 5 balles – ievēro iekšējās kārtības noteikumus, apguvis pieklājības normas, tās ievēro un ir priekšzīmīgs, ✓ pietiekams – 4 balles - noteikumus un pieklājības normas ievēro ar atgādinājumu , ✓ vidējs – 3 balles – noteikumus un pieklājības normas ievēro daļēji, nepieciešama palīdzība, ✓ zems – 2 balles <p>ārkārtīgi zems – 1 balle – ignorē skolas iekšējās kārtības noteikumus, neievēro pieklājības normas, smēķē u.c. pārkāpumi</p>
<p>3.Pienākumi:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ optimāls – 5 balles – uzticētos pienākumus veic patstāvīgi, apzinīgi, ✓ pietiekams – 4 balles - uzticētos pienākumus veic apzinīgi, trūkst patstāvības, jāmudina, ✓ vidējs – 3 balles – ja lūdz, tad dara, paviršs, nepieciešama kontrole, ✓ zems – 2 balles – veikt patstāvīgi uzticētos pienākumus nespēj, 	<p>4.Saskarsme, komunikācijas</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ optimāls – 5 balles – labvēlīga, pieklājīga un iecietīga attieksme pret skolēniem un pieaugušajiem, ✓ pietiekams – 4 balles - taktiska attieksme pret pieaugušajiem, bet ne vienmēr pret vienaudžiem, ✓ vidējs – 3 balles - saskarsmē un komunikācijā viegli ietekmējams, ✓ zems – 2 balles – nepieklājīgs, impulsīvs, ar negatīvu attieksmi, <p>ārkārtīgi zems – 1 balle – rupjš, nesavaldīgs, vienaldzīgs</p>

<p><i>darbojas tikai skolotāja vadībā,</i></p> <p><i>ārkārtīgi zems – 1 balle – negatīva attieksme pret jebkuru pienākumu</i></p>	
<p>5.Motorika</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ <i>optimāls – 5 balles – sīkā pirkstu muskulatūra labi attīstīta, spēj kontrolēt roku kustību spēku, roku kustības veiktas, spēj veikt darbus, kas prasa precizitāti.</i> ✓ <i>pietiekams – 4 balles – labi attīstīta roku muskulatūra, veic darbu ar šķērēm,</i> ✓ <i>vidējs – 3 balles – labi veic rokdarbus, darbus ar sīkiem priekšmetiem veic ar skolotāja palīdzību, patstāvīgi veic vienkāršus darbus, kas neprasa precizitāti.</i> ✓ <i>zems – 2 balles – roku kustības neveiktas. Griež taisnas līnijas, veic vienkāršus darbus. Grūtības sagādā sīku priekšmetu satveršana, darbs ar šķērēm, papīra plēšana. Nepieciešama skolotāja palīdzība.</i> ✓ <i>ārkārtīgi zems – 1 balle – neveiktas roku kustības, vāji attīstīta sīkā pirkstu muskulatūra. Nespēj kontrolēt roku kustību spēku. Strādā tikai ar skolotāja palīdzību.</i> 	<p>6.iesaistīšanās skolas un ārpusskolas pasākumos</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ <i>optimāls – 5 balles – aktīvi iesaistās pasākumos, izrāda iniciatīvu, aizstāv skolas godu izvēlētajos pasākumos (sportā, pulciņos u.c.) un ir labi rezultāti,</i> ✓ <i>pietiekams – 4 balles - piedalās skolas pasākumos, ir interese par ārpusskolas pasākumiem,</i> ✓ <i>vidējs – 3 balles - daļēji iesaistās un apmeklē dažādus pasākumus,</i> ✓ <i>zems – 2 balles – pasākumus apmeklē nelabprāt, traucē citiem,</i> ✓ <i>ārkārtīgi zems – 1 balle – neiesaistās pasākumos, ignorē tos.</i>

7.Pašapkalpošanās iemaņas

- ✓ *optimāls – 5 balles – pašapkalpošanās iemaņas apguvis,*
  - ✓ *pietiekams – 4 balles - pašapkalpošanās iemaņas apguvis, bet nepieciešama palīdzība,*
  - ✓ *vidējs – 3 balles - daļēji apguvis pašapkalpošanās iemaņas, nepieciešama palīdzība un kontrole,*
  - ✓ *zems – 2 balles – pašapkalpošanās iemaņas veic tikai skolotāja vadībā,*
- ārkārtīgi zems – 1 balle – pašapkalpošanās iemaņas nav apguvis*

Aptaujas anketa skolotājiem

1. Kuras sociālās prasmes visvairāk piemīt jūsu klases skolēniem? Izvēlieties 10 prasmes un sagrupējiet tās pēc svarīguma pakāpes.
a) dalās ar materiāliem;	o) kopīgi lieto vienu darba vietu;
b) lūdz palīdzību;	p) papildina citu atbildes;
c) uzslavē viens otru;	q) diskutē;
d) runā klusā balsī;	r) ir atbildīgs;
e) nenovirzās no uzdevuma;	s) pieņem dažādību;
f) klusu sadalās grupās;	t) ir uzstājīgs;
g) izsaka atbalstu;	u) pieņem dažādību;
h) nenoniecina;	v) aktīvi klausās;
i) ir laipni;	w) neapvainojas;
j) pasaka ko patīkamu;	x) ievēro norādījumus;
k) uzrunā vārdā;	y) priecājas par veiksmi;
l) kritizē idejas;	z) prot izmantot materiālu;
m) nepiekrīt neizsakot;	aa) nepamet grupu.
n) lieto lūdzu un paldies;	
2. Kuras no sociālām prasmēm pietrūkst un būtu nepieciešams attīstīt? Izvēlieties 10 prasmes un sagrupējiet tās pēc svarīguma pakāpes.
a) dalās ar materiāliem;	o) kopīgi lieto vienu darba vietu;
b) lūdz palīdzību;	p) papildina citu atbildes;
c) uzslavē viens otru;	q) diskutē;
d) runā klusā balsī;	r) ir atbildīgs;
e) nenovirzās no uzdevuma;	s) pieņem dažādību;
f) klusu sadalās grupās;	t) ir uzstājīgs;
g) izsaka atbalstu;	u) pieņem dažādību;
h) nenoniecina;	v) aktīvi klausās;
i) ir laipni;	w) neapvainojas;
j) pasaka ko patīkamu;	x) ievēro norādījumus;
k) uzrunā vārdā;	y) priecājas par veiksmi;
l) kritizē idejas;	z) prot izmantot materiālu;
m) nepiekrīt neizsakot;	aa) nepamet grupu.
n) lieto lūdzu un paldies;	

3. Kas, pēc Jūsu domām, iespaido skolēnu sociālo prasmju attīstību?

- a) skola;
- b) ģimene;
- c) draugi;
- d) sabiedrība;
- e) apkārtējie cilvēki;
- f) cits variants .....

4. Kādas mācību metodes būtu vispiemērotākās, lai attīstītu sociālās prasmes?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Paldies par atsaucību!

3. pielikums. Rotaļas sociālo prasmju sekmēšanai

Rotaļa „Ko tu dzirdi?”

Mērķis: klausīšanās prasmju sekmēšana, cenšoties sadzirdēt un nosaukt apkārt esošās skaņas.

Uzdevumi:

- 1) Rosināt saklausīt tādas skaņas kā lietus lāšu sišanās pret palodzi, vēja šalkas u.c.;
- 2) Vingrināt prasmi aprakstīt dzirdēto;
- 3) Sekmēt prasmi izrādīt cieņu pret runātāju.

Rotaļas apraksts: Rotaļu iespējams spēlēt dažādos laika apstākļos atrodoties gan telpās, gan laukā. Bērnu uzdevums ir saklausīt dažādās skaņas sev apkārt, tās nosaukt un raksturot. Bērniem, kuri nestāsta, jāklausās runātājā, tādā veidā runātājam izrādīt cieņu. Bērni drīkst padalīties savā pieredzē par to, kādas skaņas dzirdējuši, piemēram, negaisa laikā (Kušnere I.2011).

Rotaļa „Kurš to teica?”

Mērķis: klausīšanās prasmes, uzmanības sekmēšana, cenšoties sadzirdēt un noteikt runātāju.

Uzdevumi:

- 1) Sekmēt prasmi klusi uzvesties rotaļas laikā;
- 2) Attīstīt uzmanību lai koncentrētos uz runātāju;
- 3) Sekmēt klausīšanās prasmi.

Rotaļas apraksts: Bērni sastājas aplī, tiek izvēlēts viens, kurš stāvēs vidū un aiztaisīs acis. Skolotāja norāda uz kādu no aplī stāvošajiem bērniem, kuram jānosauc vidū stāvoša bērna vārds. Bērnam, kurš stāv apļa vidū, savukārt, jāmēģina saklausīt, kurš no bērniem nosauca viņa vārdu. Lai rotaļa izdotos, visiem jāievēro klusums! (Kušnere I.2011).

Rotaļa “Kārtībai būs būt!”

Mērķis: sekmēt sadarbības prasmes lietojot kopīgu darba vietu un materiālu

Uzdevumi:

- 1) Spēt koncentrēties veicamajam uzdevumam;
- 2) Iegaumēt priekšmetu atrašanās vietas;
- 3) Sekmēt sadarbību savā starpā.

Rotaļas apraksts: Skolotāja novieto kopīgi izvēlētos priekšmetus dažādās vietās klases telpā. Bērnu uzaicina rūpīgi un uzmanīgi apskatīt, kur kas atrodas. Kad kārtība iegaumēta, bērnam uz

brīdi aizsien acis. Tikmēr skolotāja visas rotaļlietas saliek vienā vietā telpas vidū. Bērnam katra rotaļlieta atkal jānoliek savā vietā (Kušnere I.2011).

Rotaļa “Atceries mani!”

Mērķis: pilnveidot sadarbības prasmes lietojot kopīgus attēlus.

Uzdevumi:

- 1) Sekmēt skolēnu sadarbību;
- 2) Prast lietot kopīgus attēlus;
- 3) Veicināt koncentrēšanās spējas atminot attēlus.

Rotaļas apraksts: Bērni sadalās pa divi. Vienam no bērniem priekšā noliek vairākas kartītes ar attēliem. Tiek dots laiks, lai bērns varētu iepazīties ar attēlu un izpētīt tos un skaļi nosaukt attēloto priekšmetu. Pēc tam kartītes tiek apgrieztas. Bērnam jānosauc, kas attēlots uz katras no kartītēm. Pāra biedrs uzdod jautājumus saistībā ar attēloto priekšmetu (piem. uz kuras kartītes ir ziedi?) (Kušnere I.2011).

Rotaļa “Labo vārdu veikals”

Mērķis: pieklājības frāžu lietošana iepērkoties veikalā

Uzdevumi:

- 1) Sekmēt prasmi lietot pieklājības frāzes, palūdzot sev vēlamo preci, pateicoties;
- 2) Sekmēt prasmi būt pacietīgam, gaidot savu kārtu rindā.

Rotaļas apraksts: bērns ir pircējs, kurš dodas uz “labo vārdu veikalu” un tur iegādājas dažādas preces. Pircēja uzdevums- sarunā ar pārdevēju izmantot pēc iespējas vairāk pieklājības vārdus. Šie vārdi nedrīkst atkārtoties. Par katru laipno vārdu viņš iegūst vienu punktu. Uzvar tas spēlētājs, kas saņēmis visvairāk punktu.

Piemērs- labdien (1 punkts),atvainojiet (2 punkti), parādiet man lūdzu (3 punkti), to jauko grāmatu. Esiet tik laipns (4 punkti) un pasakiet man, cik tā maksā. Paldies (5 punkti). Es to pirkšu. Uz redzēšanos (6 punkti). Spēlētājs ieguva 6 punktus (Kušnere I.2011).

Rotaļa “Labie vārdi”

Mērķis: pilnveidot prasmi teikt otram labus vārdus un pateikties

Uzdevumi:

- 1) Sekmēt prasmi lietot savā runā mīlus vārdus;

- 2) Sekmēt prasmi pateikties par laba vēlējumiem;
- 3) Pilnveidot prasmi saskatīt citā labo.

Nepieciešamie materiāli: mīkstā rotaļlieta.

Rotaļas apraksts: bērni sasēžas aplī un sadodas rokās, lai veicinātu ne tikai emocionālu, bet arī fizisku kopības izjūtu. Skolotājs katram bērnam pasaka kādu labu vārdu, piemēram: *Kārlī, tu šodien esi ļoti pieklājīgs. Kārlis: paldies.* Pēc tam bērni, nodod mīksto rotaļlietu blakussēdētājam, cits citam pasaka kaut ko labu, ko ir pamanījis otrā. Bet jāievēro, lai laba vēlējumi neatkārtotos. Šādā veidā skolotājs mudina bērnus draudzīgi izturēties citam pret citu, saskatīt citos labo, rosina domāt par labo. Ja kāds no bērniem iepriekšējā dienā ir sastrīdējies, tad rotaļas gaitā viņš mācās izlīgt (Kušnere I.2011).

4. pielikums. Latviešu valodas stundu konspekti

Tēma: “Lietus”

Mērķis: sekmēt dažādu skaņu saklausīšanu un izteikšanu ar īpašības vārda palīdzību

Uzdevumi:

- 1) Klausīties tekstu un izsecināt galveno domu;
- 2) Raksturot parādību lietus ar īpašības vārdiem;
- 3) Sekmēt prasmi izrādīt cieņu vienam pret otru piedaloties rotaļā “Ko tu dzirdi”;
- 4) Vingrināties pastāstīt par dzirdētām skaņām.

Nepieciešamie materiāli: D. Dreikas dzejolis “Lietus vīriņš”.

Skolotāja darbība	Skolēna darbība
Ievads	
Skolotāja stundu sāk ar D. Dreikas dzejoli “ <i>Lietus vīriņš</i> ”.	Skolēni klausās dzejoli.
Ruds, rudiņš pa krēslu čabina lietiņš. Kā pelēks vīriņš gar logu iet viņš — kaklā zīļu vācelīte, tumšpelēka debesīte — vasarā tā būšot pārļu sietiņš.	
Tēvs liels tam un stipr(i)s — kuļ jūras un ledu lauž. Māte pie septiņām ugunīm debesīs varvīksnas auž, bet dēliņš — pa krēslu čāpo un snauž...	
Kad iedegas zvaigznīte mākoņmaliņā,	

<p>viena zīlīte dreb tam pašā degungaliņā...</p> <p>Ak tu Dieviņ — ka tik to snīpi nenolauž!</p> <p>Skolēnu uzdevums noklausīties dzejoli un atminēt stundas tēmu.</p> <p>Skolotāja- kur vislabāk mēs varētu sajukt kāds ir lietus. Redzēt to un dzirdēt.</p>	<p>Min stundas tēmu- lietus.</p> <p>Skolēni atbild, ka laukā.</p>
<p>Galvenā daļa</p>	
<p>Stunda turpinās speciāli ierīkotajā “zaļajā klasē” skolas pagalmā.</p> <p>Skolotāja aicina skolēnus paturot savu roku, lai tai līst virsū lietus, raksturot kāds ir lietus.</p> <p>Kā sauc šos vārdus ar kuru palīdzību jūs raksturojāt lietu?</p> <p>Skolotāja aicina bērnus izspēlēt rotaļu “Ko tu dzirdi? ”. Pārrunā rotaļas uzdevumus- ievērot klusumu; nepārtraukt klases biedru. Skolotāja dod laiku uzdevuma pildīšanai 7 minūtes. Pēc tam skolēni pastāstīs, ko ir saklausījuši.</p> <p>Kad uzdevumam dotais laiks ir pagājis skolēni pa vienam pastāsta par dzirdētajām skaņām. Tā veidojot stāstījumu, kurā iesaista īpašības vārdus, kurus saklausīja.</p>	<p>Dodas laukā uz “zaļo klasi”.</p> <p>Skolēni raksturo lietu.</p> <p>Tie ir īpašības vārdi.</p> <p>Skolēni ievērojot klusumu, klausās skaņas sev apkārt.</p> <p>Veido stāstījumu par skaņām sev apkārt.</p>
<p>Nobeigums</p>	
<p>Stundas beigās skolotāja aicina skolēnus izteikt savus secinājumus par skaņām, kuras ikdienā viņi nebija pamanījuši. Un kur varētu saklausīt līdzīgas skaņas, kas</p>	<p>Skolēni izsaka, kādas nedzirdētas skaņas ir saklausījuši.</p>

tās radītu?	
-------------	--

Tēma: “Mājdzīvnieki”

Mērķis: pilnveidot zināšanas par mājdzīvniekiem.

Uzdevumi:

- 1) Nostiprināt zināšanas par lietvārdu.
- 2) Prast lietot kopīgus attēlus.
- 3) Attīstīt prasmi sarunāties dialogā.

Nepieciešamie materiāli: attēlu kartītes ar mājdzīvniekiem;

Skolotāja darbība	Skolēna darbība
Ievads	
<p>Skolotāja uz tāfeles ir uzrakstījusi vārdu “vogs”. Bet vārds ir uzrakstīts ar vietām samainītiem burtiem. Ja bērni saliks burtus pareizā secībā, tad uzminēs stundas tēmu.</p> <p>Skolotāja- kā sauc visu dzīvnieku grupu, kas dzīvo pie cilvēkiem, tiem speciāli ierīkotos mājokļos?</p>	<p>Bērni min mīklas atminējumu- govus.</p> <p>Skolēni atbild, ka mājdzīvnieki.</p>
Galvenā daļa	
<p>Skolotāja aicina skolēnus sadalīties pa divi. Un izdala katrai grupiņai attēlu kartītes. Kuras jāsavieno attiecīgi, piemēram, govus- telēns. Grupas savā starpā ar saliktajām kartītēm var samainīties.</p> <p>Kad visas kartiņas ir saliktas, skolēniem uzdevums, atminēt dialoga veidā, kas redzams uz kartiņas. Grupas biedrs uzdodot jautājumus min mājdzīvnieku (<i>piem. Vai tā ir liels? Vai tai ir ragi? Otrs grupas biedrs uz jautājumu atbild ar pilnu teikumu (piem. Jā, tā ir liela.)</i>)</p>	<p>Skolēni sadalās pa divi un aplūko kartiņas. Un savieno tās.</p> <p>Nerādot kartiņu otram atbild uz jautājumiem ar pilniem teikumiem.</p>

Kad kartinā attēls atminēts mainās vietām.	
Nobeigums	
Stundas nobeigumā katrai grupai jāizvēlas viens mājdzīvnieks un par to jāpastāsta. <i>Kur tas dzīvo? Ko ēd?</i> (Ir attēlots uz kartiņām) <i>Kā sauc viņa bērniņu</i> (bija minēts uz kartiņām).	Grupā veido stāstījumu par izvēlēto mājdzīvnieku.

Tēma: “Profesijas”

Mērķis: sekmēt skolēnu izpratni par dažādām profesijām un to darbības veidu

Uzdevumi:

- 1) Attīstīt prasmi veidot tabulu un aizpildīt to;
- 2) Sekmēt svešvārdu lietošanu runā;
- 3) Pilnveidot prasmi teikt pieklājības frāzes.

Skolotāja darbība	Skolēna darbība
Ievads	
Skolotāja katram bērnam ir sagatavojusi puzli. Uz katra gabaliņa ir burts vai zilbe. Pareizi savienojot puzles gabaliņus varēs atšifrēt daļu no šodienas tēmas.	Bērni savieno puzles gabaliņus un atšifrē vārdu.
Galvenā daļa	
<p>Bērni nolasa vārdus ko atšifrējuši-ugunsdzēsējs, skolotāja, pārdevēja, frizieris, pastnieks.</p> <p>Ar uzvedinošo jautājumu palīdzību noskaidro, kā var vienā vārdā nosauktās ir profesijas. Tā arī ir stundas tēma.</p> <p>Bet vai jūs zināt, ko dara katrs šīs profesijas pārstāvis?</p> <p>Lai būtu vieglāk mums pārskatīt uzrakstīto, mācīsimies informāciju aprakstīt tabulā (skat. pielikumu).</p> <p>Katram tiek izdalīta lapa. Kopīgi izsecina cik iedaļas būs nepieciešamas.</p> <p>Skolotāja uz tāfeles izveido tabulai paraugu. Un kā piemēru ieraksta pirmo minēto profesiju.</p> <p>Tālāk tabulu skolēni aizpilda patstāvīgi, iepriekš pārrunājot katras</p>	<p>Skolēni atbild, ka profesijas.</p> <p>Skolēni atbild, ko dara katrā profesijā.</p> <p>Veido tabulu.</p> <p>Aizpilda tabulu.</p>

profesijas skaidrojumu.	
Nobeigums	
<p>Stundas izskaņā skolotāja jautā bērniem kādas profesijas pārstāvis strādā veikalā? Un piedāvā spēlēt rotaļu “Labo vārdu veikals”. Ir jāsadalās pa pāriem- pircējs un pārdevējs. Rotaļas galvenais uzdevums- pēc iespējas vairāk iegūt punktus par labo vārdu lietošanu sarunā ar pārdevēju (lūdzu, paldies, uzredzēšanos). Rotaļas beigās apkopo iegūtos punktus.</p>	<p>Skolēni atbild, ka pārdevēja.</p> <p>Skolēni sadalās pa pāriem un vienojas, kurš būs pārdevējs, kurš pircējs.</p>

4.Pielikums “profesiju skaidrojums”

Profesiju nosaukumi un skaidrojumi	
<i>Ugunsdzēsējs</i>	Palīdz ugunsnelaimē nonākušajiem.
<i>Skolotāja</i>	Palīdz skolēniem apgūt zināšanas.
<i>Pārdevēja</i>	Pārdod klientam preces.
<i>Frizieris</i>	Palīdz klientam izveidot viņa izvēlēto frizūru, apgriež matus.
<i>Pastnieks</i>	Palīdz adresātam saņemt avīzes, vēstules, žurnālus.

IZZĪŅA PAR AIZSTĀVĒŠANU

Bakalaura darbs izstrādāts

RPIVA _____

(fakultāte)

Ar savu parakstu apliecinu, ka darbs izstrādāts patstāvīgi.

Darba

autors

(vārds, uzvārds, paraksts)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Darba

zinātniskais

vadītājs

(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds, paraksts)

Bakalaura darbs aizstāvēts

Pārbaudījuma komisijas 20 ____ .gada _____

sēdē, protokola Nr. _____, vērtējums ____ (_____)

Valsts pārbaudījuma komisijas priekšsēdētājs

(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds, paraksts)